ОШ „Драгојло Дудић“

Булевар краља Александра 525

Даниела Павић, директор

osddudic@gmail.com

www.osdd.edu.rs

Деловодни број:

Датум:

ОСНОВНА ШКОЛА “ДРАГОЈЛО ДУДИЋ”

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ 2026 – 2030.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Јун, 2026.

Садржај:

1. НЕДЕЉНИ И ГОДИШЊИ ФОНД ЧАСОВА 3
2. ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ОБАВЕЗНИХ ПРЕДМЕТА 4
2.1. СРПСКИ ЈЕЗИК 4
2.2. МАТЕМАТИКА 22
2.3. ПРИРОДА И ДРУШТВО 31
2.4. ЛИКОВНА КУЛТУРА 43
2.5. МУЗИЧКА КУЛТУРА 49
2.6. ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ 58
2.7. ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 73
2.8. ДИГИТАЛНИ СВЕТ 98
3. ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ 102
3.1. ВЕРСКА НАУКА – ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС 102
3.2. ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ 110
4. ДОПУНСКА НАСТАВА 117
4.1. СРПСКИ ЈЕЗИК 117
4.2. МАТЕМАТИКА 119
5. ДОДАТНА НАСТАВА 120
5.1. МАТЕМАТИКА 120
6. ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА 121
6.1. ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ 121
6.2. ЧАС ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИЊЕ 123

Основна школа „Драгојло Дудић“, Београд
Булевар краља Александра бр.525
www.osdd.edu.rs;
Емаил: osddudic@gmail.com;
Тел.: 011/2882-460

ОСНОВНА ШКОЛА "ДРАГОЈЛО ДУДИЋ"

Дел. број: 1334/4
Датум: 30.6.2026.

На основу члана 119 став 1 тачка 2. *Закона о основама система образовања и васпитања* („Службени Гласник Републике Србије”, број 88/2017, 27/2018, 10/2019 и 6/2020, 129/2021, 92/2023 и 19/2025), Школски одбор ОШ „Драгојло Дудић” из Београда на седници одржаној дана 30.6.2026. године доноси

О Д Л У К У

Усваја се Школски програм за 4. разред за временски период 2026-2030

О б р а з л о ж е њ е

Школски одбор Основне школе „Дргојло Дудић“ из Београда, на седници одржаној дана 30.6.2026.године, донео је одлуку о усвајању Школског програма за 1. разред за временски период 2026-2030.
Школски одбор је гласао са осам гласова за потврђивање, није било уздржаних и није било гласова против, тако да се сматра да је Одлука донета у складу са Законом о основама система образовања и васпитања Републике Србије
Члан 119 став 1. тачка 2. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени Гласник Републике Србије”, број 88/2017, 27/2018, 10/2019 и 6/2020, 129/2021,92/2023, 19/2025), прописује је да Орган управљања доноси школски програм.

На основу свега напред изнетог одлучено је као у диспозитиву.

Председник Школског одбора
Душица Илић
.....

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

1. НЕДЕЉНИ И ГОДИШЊИ ФОНД ЧАСОВА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.
1.	Српски језик	5	180
2.	Српски као нематерњи језик[2]	3	108
3.	Страни језик	2	72
4.	Математика	5	180
5.	Свет око нас	-	-
6.	Природа и друштво	2	72
7.	Ликовна култура	2	72
8.	Музичка култура	1	36
9.	Физичко и здравствено васпитање	3	108
10.	Дигитални свет	1	36
У К У П Н О: А		21–24*	756–864*
Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ		
1.	Верска настава / Грађанско васпитање[3]	1	36
2.	Матерњи језик/говор са елементима националне културе[4]	2	72
3.	Српски као страни језик[5]	2	72
У К У П Н О: Б		1-3*	36-108*
У К У П Н О: А + Б		22–25*	792–900*

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни предмети и изборни програми

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.
1.	Редовна настава	22–25*	792–900*
2.	Допунска настава	1	36

3.	Додатна настава	1	36
4.	Настава у природи**	7-10 дана годишње	

Ред. број	**ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА**	**ЧЕТВРТИ РАЗРЕД**	
		нед.	**год.**
1.	Час одељењског старешине	1	36
2.	Ваннаставне активности[6]	1-2	36-72
3.	Екскурзија	1-3 дана годишње	

[1] Назив језика националне мањине у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

[2] Реализује се у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

[3] Ученик бира један од понуђених изборних предмета.

[4] Ученик припадник националне мањине који слуша наставу на српском језику може да изабере овај програм али није у обавези.

[5] Ученик који је страни држављанин може да изабере овај предмет али није у обавези. Програм наставе и учења Српског као страног језика остварује се ускладу са Правилником о програму наставе и учења за предмет Српски као страни језик („Службени гласник РС – Просветни гласник”, број 11/19).

[6] Школа реализује ваннаставне активности у области науке, технике, културе, уметности, медија и спорта.

* Број часова за ученике припаднике националних мањина

** Настава у природи организује се у складу са одговарајућим правилником.

2. ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ОБАВЕЗНИХ ПРЕДМЕТА

2.1. СРПСКИ ЈЕЗИК

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања,негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за писање, читање и тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из

српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.

Недељни фонд: 5 часова

Годишњи фонд: 180 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
чита са разумевањем различите врсте текстова; укратко образложи свој утисак и мишљење поштујући и другачије ставове; разликује књижевне врсте: шаљиву народну песму, басну и причу о животињама, приповетку, роман за децу и драмски текст; одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; именује позитивне и негативне особине ликова; уочи и издвоји основне елементе лирске песме (стих, строфа, рима и ритам); тумачи идеје књижевног дела;		ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Поезија Шаљива народна песма *Женидба врапца Подунавца* Војислав Илић: *Јесен*/Владислав Петковић Дис: *Зима* Момчило Мошо Одаловић: *Молитва за маму* Мирослав Антић: *Космонаутска песма* Бранко Миљковић: *Песма о цвету* Добрица Ерић: *Завичај/Отаџбина је* *наша очевина*/Момчило Мошо Одаловић: *Птице косовчице*
препозна ситуације кршења/остваривања права детета истереотипе у књижевним делима; уочи персонификацију и разуме њену улогу у књижевном делу; разликује описивање, приповедање (у 1. и 3. лицу) и дијалог у књижевном делу;		Мирослав Антић: *Прва љубав*/*Најљубавнија песма*/Алексије Марјановић: *Љубав* Бранко Ћопић: *Месец и његова бака*/Десанка Максимовић: *Пауково дело*

преприча текст из различитих улога/перспектива; уочи основни тон књижевног текста (ведар, тужан, шаљив); уочи супротстављеност лица у драмском тексту; чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; изражајно рецитује песму и чита прозни текст; изводи драмске текстове; усвоји позитивне људске вредности на основу прочитаних књижевних дела; повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са новим наставним садржајима; разликује речи које мењају облик (именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи) и уочи оне које су увек у истом облику; одреди основне реченичне чланове; разликује врсту речи од службе речи у реченици; поштује и примени основна правописна правила; правилно пише сва три модела управног говора; употреби основне облике усменог и писменог изражавања: препричавање, причање и описивање; употреби речи истог облика, а различитог значења, као и речи истог значења, а различитог облика; препозна значење речи и фразеологизама који се	КЊИЖЕВНОСТ	Бранислав Црнчевић: *Кад би мени дали један дан* Владимир Андрић: *Дај ми крила један круг* Народна песма *Милош у Латинима* Народна песма *Јетрвица адамско колено* Проза Народна прича о животињама: *Међед, свиња и лисица* Народна приповетка: *Најбоље задужбине* Народна приповетка: *Ветар и сунце* Народна бајка: *Пепељуга* Бранислав Нушић: *Прва љубав* (одломак из *Аутобиографије*) Бранислав Црнчевић: *Босоноги и небо* Гроздана Олујић: *Стакларева љубав* Светлана Велмар Јанковић: *Стефаново дрво* Лав Николајевич Толстој: *Врабац и ласте/Два мраза* Драган Алексић: *Позориште на небу* *Весна Алексић: Детективско срце* Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно Паче – читање у наставцима* Драмски текстови

употребљавају у свакодневној комуникацији; напише разгледницу, честитку, приватно писмо; прилагоди језички израз комуникативној ситуацији – формалној и неформалној; повеже информације исказане у линеарном и нелинеарном тексту и на основу њих изводи закључак; правилно структурира текст; учествује у предлагању садржаја и начина рада.		Гвидо Тартаља: *Подела улоīа* *Љиљана Крстић: Кад īпролеће дођe* *Дејан Алексић: Слава* Научнопопуларни и информативни текстови (из књига, енциклопедија и часописа за децу) о нашим знаменитим књижевницама, сликаркама и научницама; о природним лепотама и културним знаменитостима Србије; о занимљивим пределима, народима, обичајима у свету бонтон. ДОМАЋА ЛЕКТИРА Милован Данојлић: Избор из поезије за децу Драган Лукић: Избор из поезије за децу Јасминка Петровић: О дугмету и срећи Рене Гијо: Бела Грива Ерик Најт: Леси се враћа кући Александар Поповић: Пепељуга ДОПУНСКИ ИЗБОР (са наведеног списка или по сопственом избору бирају се три дела) Избор драмских текстова за децу Бранко В. Радичевић: Песме о мајци Светлана Велмар Јанковић: Књига за Марка/Очаране наочаре

		Горан Петровић: Разлике Едмондо де Амичис: Срце Јохана Шпири: Хајди Михаел Енде: Бескрајна прича (одломак) Астрид Линдгрен: Пипи Дуга Чарапа Златко Васић: Чаробно путовање Урош Петровић: Мартинина велика загонетна авантура Гордана Тимотијевић: Сличице/Владимир из чудне приче Угљеша Шајтинац: Чарна и Несвет Момо Капор: Сања Весна Алексић: Брљиво срце Књижевни појмови: шаљива народна песма, прича о животињама, особине народне епске песме, приповетка, роман за децу, персонификација, опис природе и ликова, приповедање у 1. и 3. лицу, сукоб драмских лица.

	ЈЕЗИК Граматика, правопис и ортоепија	Речи које у писању и говору мењају облик; речи које не мењају облик (без именовања врста непроменљивих речи). Реченица и реченични чланови (субјекат, предикат, објекат, прилошке одредбе). Појам субјекта; различите врсте речи (именице и личне заменице) у функцији субјекта; изостављени субјекат. Појам предиката (глаголски предикат). Појам објекта (именице у функцији објекта). Прилошке одредбе за време, место и начин. Речи и групе речи у функцији субјекта, објекта и прилошких одредаба; придев уз именицу у служби атрибута у оквиру групе речи која има службу субјекта или објекта. Управни говор (трећи модел). Велико слово: имена становника држава и насеља; називи улица и тргова; имена из уметничких дела – примери из обрађених дела (нпр. Ружно Паче...); устаљена и посебно наденута имена животиња; називи институција, предузећа и установа, манифестација; устаљена имена историјских догађаја и личности (усклађено са предметом Природа и друштво).

		Речца ли; скраћени упитни облик је ли (је л’) према узрочном везнику јер. Предлог са уз заменице (нпр. са мном, с њом и сл.). Писање вишечланих бројева.
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Основни облици усменог и писменог изражавања: препричавање текста у целини и по деловима (по датом плану); причање у дијалошкој форми (уношење дијалога, управног говора у структуру казивања); описивање односа међу предметима, бићима и појавама; описивање природе, личности, књижевних ликова и сл. Речи истог облика, а различитог значења; речи истог значења, а различитог облика (на примерима књижевних текстова); устаљени језички изрази. Разгледница, честитка, писмо. Књижевни и други текстови (линеарни и нелинеарни) у функцији унапређивања језичке културе. Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и сл. Правописне вежбе: диктат; управни говор (сва три модела); наводници; велико слово; заменица Ви из поштовања;

		спојено и одвојено писање речи (речца ли, предлог са, вишечлани бројеви). Језичке вежбе: допуњавање реченица предикатом у садашњем, прошлом и будућем времену; проширивање реченица; укрштене речи; асоцијације. Лексичко-семантичке вежбе: одређивање значења устаљених израза; састављање речи на основу датог почетног и последњег слова; допуњавање низа речима које су повезане са датом речју. Два школска писмена задатка – један у првом и један у другом полугодишту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планираним фондом часова по областима и годишњим фондом часова.

Програм наставе и учења предмета Српски језик у четвртом разреду основне школе чине три предметне области: Књижев- ност, Језик и Језичка култура. Препоручени број часова по предметним областима је: Књижевност – 80 часова, Језик – 50 часова и Језичка култура – 50 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Уз годишњи план, формира се листа распоређених текстова по месецима, као и домаћа лектира. Дистрибуција текстова по месецима, као и до сада, заснована је на груписању и повезивању текстова према различитим критеријумима: природа и улога књи-жевног дела, врсте текста, сврха текста: за читање/разумевање/ препричавање/тумачење, брзина напредовања ученика, годишња доба, значајни

датуми и празници, посебности ученичког колек- тива, школе и локалне заједнице, предметна и међупредметна повезаност садржаја и исхода, међупредметне компетенције итд.

Корелативност је омогућена комбиновањем текстова у сродне те- матско-мотивске целине према различитим критеријумима.

Могући примери функционалног груписања и повезивања по сродности дела обавезног и допунског корпуса школске и домаће лектире могу бити следећи (никако и једини):

– одрастање у различитим временима и културама (Бранислав Црнчевић: Кад би мени дали један дан, Босоноги и небо, Гвидо Тартаља: Подела улога, Драган Лукић: избор из поезије за децу, Јасминка Петровић: О дугмету и срећи, Ерик Најт: Леси се враћа кући, Рене Гијо: Бела Грива, Горан Петровић: Разлике, Јо- хана Шпири: Хајди, Астрид Линдгрен: Пипи Дуга Чарапа, Весна Алексић: Брљиво срце, Владимир Антић: Дај ми крила један круг, Бранко Миљковић: Песма о цвету, Михаел Енде: Бескрајна при- ча (одломак), Љиљана Крстић: Кад пролеће дође, Дејан Алексић: Слава, Едмондо де Амичис: Срце);

– дете и породица (Момчило Мошо Одаловић: Молитва за маму, Мирослав Антић: Космонаутска песма, Бранко В. Радиче- вић: Песме о мајци, Народна песма Јетрвица адамско колено, Јо- хана Шпири: Хајди, Едмондо де Амичис: Срце);

– хумор (шаљива народна песма Женидба врапца Подунавца, Бранко Ћопић: Месец и његова бака, народна прича о животињама: Међед, свиња и лисица, Дејан Алексић: Слава, избор из драмских текстова за децу);

– описивање бића и простора у различитим временским условима (Војислав Илић: Јесен или Владислав Петковић Дис: Зима, Десанка Максимовић: Пауково дело, Лав Николајевич Тол- стој: Врабац и ласте/Два мраза, Љиљана Крстић: Кад пролеће дође, Милован Данојлић: избор из поезије за децу, Драган Лукић: избор из поезије за децу);

– бајковити свет (народна бајка: Пепељуга, Александар По- повић: Пепељуга, Гроздана Олујић: Стакларева љубав, Ханс Кри- стијан Андерсен: Ружно Паче – читање у наставцима, Златко Ва- сић: Чаробно путовање, Гордана Тимотијевић: Владимир из чудне приче, Михаел Енде: Бескрајна прича (одломак), Драган Алексић: Позориште на небу);

– поучне приче (народна приповетка: Најбоље задужбине, народна приповетка: Ветар и сунце, Лав Николајевић Толстој: Врабац и ласте, Два мраза, Весна Алексић: Детективско срце, Ханс Кристијан Андерсен: Ружно Паче, Угљеша Шајтинац: Чар- на и Несвет);

– родољубље, неговање традиције, културног и националног идентитета (Добрица Ерић: Завичај/Отаџбина је наша очевина или Моша Одаловић: Птице косовчице, народна песма Милош у Латинима, народна приповетка: Најбоље задужбине Светлана

Велмар Јанковић: Стефаново дрво, Светлана Велмар Јанковић: Књига за Марка/Очаране наочаре, значајне личности српског јези- ка, књижевности, уметности, науке и културе);

– рађање прве љубави (Мирослав Антић: Прва љубав или Најљубавнија песма или Алексије Марјановић: Љубав, Бранислав Нушић: Прва љубав (одломак из Аутобиографије), Љиљана Крстић: Кад пролеће дође).

Наведени примери показују како се књижевноуметнички текст може повезивати са другим текстовима на различите начине, према различитим мотивима или основном тону.

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – поезија, проза и драмски текстови и употпуњена је избором научнопопуларних и информативних текстова о правилима лепог понашања, о природ- ним лепотама и културним знаменитостима Србије и о занимљи- вим пределима, народима, обичајима у свету. Избор дела је засно- ван на принципу прилагођености узрасту.

У четвртом, као и у претходним разредима, постоји читање у наставцима на часу. Чита се и проучава дужа верзија Андерсенове бајке Ружно Паче, целовита бајка. На неколико планираних ча- сова, према плану који учитељ/учитељица самостално осмисли и одговарајућом динамиком, ученици читају и анализирају тај књи- жевни текст.

Уз текстове које је потребно обрадити на часу, дат је и спи- сак домаће лектире. Циљ обраде дела у оквиру домаће лектире је формирање, развијање и неговање читалачких навика код ученика. Током читања домаће лектире ученици негују истрајност у читању и у усвајању доминантних естетских и васпитних вредности књи- жевноуметничких текстова.

Новина програма за четврти разред јесте допунски избор лектире који омогућава учитељима да са наведеног списка или по сопственом избору бирају три дела која ће на часовима обрађивати. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достиза- њу исхода. Обимнија дела ученици могу читати у слободно време, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Повећан број дела у допунском избору лектире указује и на могућност обраде појединих предложених садржаја на часовима додатне наставе.

Приликом креирања годишњег и оперативних планова неоп- ходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Оперативни план садржи рубрику са опера- ционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност и рубрику за евалуацију квалитета испланираног, као и друге елементе према процени наставника. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане

исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

У настави књижевности најважније је код ученика развијати способност читања књижевних текстова са разумевањем, подстицати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпи- тавати укус и неговати истрајност у читању и доживљавању књи- жевног дела. У разговору са ученицима треба неговати способност ученика да опишу доживљај прочитаних књижевних дела, изнесу мишљење о њима, да разумеју најразличитије особине и поступке ликова и донесу суд о њиховим поступцима и особинама, као и о различитим догађајима у тексту. Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Посебно је важно што књижевност код учени- ка развија емпатију, тиме што се ученици уживљавају у естетски свет дела и емотивно га проживљавају. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа.

Школска лектира је разврстана по књижевним родовима – поезија, проза, драмски текстови за децу и обогаћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део школ- ске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али и репрезентативних дела за децу из светске књижевности. Домаћа лектира обухвата значајна поетска и прозна дела дечје књижевности.

Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова за домаћу лектиру (предлози за читање). Избор дела школске и домаће лектире примерен је узрасту ученика.

Поред дела из белетристике, програмом се подстиче и упо- знавање ученика са нашим знаменитим списатељицама, уметницама, научницама које су оставиле значајан траг у српској култури; са природним лепотама и културним знаменитостима Србије; са занимљивим пределима, народима, обичајима у свету, са правили- ма лепог понашања у породици и школи, кроз избор научно-популарних текстова из књига, енциклопедија и часописа.

У допунски корспус лектире уведена су бројна савремена књижевна дела за децу, која су по својој мотивској или тематској сродности блиска ученицима. Циљ је био да се пружи могућност ученицима и учитељима да се обрадом таквих дела развија има- гинација и емпатија, чиме се богати читалачко искуство ученика и осавремењује приступ у настави.

Текстови из допунског дела лектире могу да послуже учитељу и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе.

Дела која неће обрађивати, наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време.

Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да износе своје ставове и образлажу их примерима из текста.

При тумачењу текстова из школске и домаће лектире треба разликовати књижевне врсте: шаљиву народну песму, басну и причу о животињама, приповетку, роман за децу и драмски текст; одреди- ти тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; именовати позитивне и негативне особине ликова; уочити битне појединости у описима бића и природе; уочити природу хумора у књижевном тексту и разумети идеје књижевног дела.

Ученик треба да уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа, рима и ритам), запази персонификацију у књижевном делу и разуме њену улогу; разликује описивање, приповедање и дијалог у књижевном делу; прави разлику између приповедања у

1. и приповедања у 3. лицу у књижевном тексту; уочи основни тон књижевног текста (ведар, тужан, шаљив) и уочи супротставље- ност лица у драмском тексту. Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и опи- сно образлагање појма и уочавање улоге одређеног појма у књи- жевноуметничком тексту. Књижевни појмови се најпре уочавају у одговарајућем тексту, а затим се тумачи њихова функција.

Приликом обраде лирских, епских и драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (изражајно рецитовање лирске песме, читање прозног текста интерпретативно, сценски наступ – извођење драмског текста, драмска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе и филмова за децу, снимање и коментарисање драматизованих одломака).

Часови књижевности могу се употпунити коришћењем диги- талних садржаја. Наставницима и ученицима могу бити од велике помоћи аудио записи, на којима се чује како глумци изражајно и интерпретативно казују изабране текстове. Такође, у наставу треба увести разноврсне стваралачке активности којима се врши систематизација обрађених садржаја (игре асоцијација, креативне слагалице, интерактивни задаци и квизови).

Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уоча- вање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и сценског израза (народна бајка Пепељуга и Поповићева драма Пепељуга, екранизација бајке Ружно Паче, романа Леси се враћа кући, Аутобиографије, Пипи Дуга Чарапа), чиме ученици упознају природу различитих медија и развијају своју медијску писменост. Путем упоредне анализе филма и књи- жевног дела, ученици ће увидети да је филм независно

уметничко остварење, као и да је књижевни текст инспиративан предложак за ново, оригинално уметничко дело.

Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем оба- везних и изборних дела. Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или основ- ном тону, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења. Међупредметну повезаност учитељи успостављају, пре свега, са наставом природе и друштва, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања.

Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици овладавају граматичким и правописним правилима стандардног српског језика која ће примењива- ти у писаној и говорној комуникацији.

Граматика

Како би се приступило усвајању нових садржаја, неопходно је да се добро утврде знања из морфологије: врсте речи и њихове граматичке категорије.

У оквиру нових садржаја потребно је на примерима показати да неке речи мењају облик, а неке не (ту се пре свега подразумева промена именица, заменица и придева по падежима, и глагола по временима). Важно је да ученици уоче речи које не мењају свој облик (ту пре свега мислимо на прилоге који немају компарацију, предлоге, везнике и типичне речце, без навођења њихових назива). Пре увођења нових садржаја из синтаксе треба обновити знања о реченици и разликовању различитих врста реченица по обли- ку и значењу.

У четвртом разреду уводи се појам реченичних чланова и појам службе (функције) речи у реченици. Служба субјекта усваја се на примерима именица и личних заменица. Треба јасно указати на разликовање врсте речи (именица, заменица) и службе (субјекат). Глагол као врста речи јавља се у служби предиката. Усвајање пре- диката треба започети са примерима глагола у презенту, а затим са примерима глагола у прошлом и будућем времену, уз указивање на разликовање простих облика у садашњем и сложених у прошлом и будућем времену. Посебно треба истаћи примере типа Дечак је јуче читао (када помоћни глагол није уз нелични глаголски облик). Именице поред службе субјекта могу имати и службу објекта. На јасним и неспорним примерима објаснити појам објекта (нпр. Дечак чита књигу.). Уз обраду објекта може се указати и на промену облика речи (књига: књигу). Атрибут треба објаснити преко при- мера када је придев уз именицу, у оквиру групе речи са службом субјекта или објекта (не у оквиру прилошких одредаба). Кроз при- мере треба показати да у служби субјекта, објекта и прилошких одредаба за место, време и начин могу бити речи и групе речи. Усвајање реченичних чланова треба да иде постепено од најједноставнијих

примера ка сложенијим. Прво се дају примери са једном речи у служби субјекта/објекта, а затим групе речи у истој функцији. Уз усвајање нових садржаја потребно је стално указивати на разликовање врста речи и њихове службе (функције) у реченици.

У претходним разредима обрађен је први и други модел

управног говора тако да је неопходно направити систематизаци- ју, а затим увести и трећи модел. Неопходно је моделе управног говора повезати са правописним правилима и употребом знакова навода и запете.

Наставу граматике треба повезивати са наставом књижевности тако што књижевни текстови из програма могу послужити за граматичку анализу и послужити као пример употребе врста речи у реченици, службе речи у реченици и различитих врста реченица по облику и значењу. Примери треба да буду једноставни за ана- лизу. Учитељ може и да прилагоди текст, тако да примери буду типични.

Правопис

Правописна правила ученици треба да усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз усвајање нових садржаја, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на ни- воу реченице и краћих текстова.

Писање имена становника држава и насеља, имена улица и тргова, назива институција, предузећа и установа, манифестација, као и писање устаљених имена историјских догађаја и историј- ских личности потребно је повезати са наставом предмета Приро- да и друштво. Писање имена из уметничких дела и писање имена животиња потребно је повезати са наставом књижевности и об- радити на основу примера из обрађених дела (нпр. Ружно Паче, Пипи Дуга Чарапа, Леси и сл.).

Писање речце ли обрађено је у другом разреду, а сада се уводе и мало сложенији примери. Због честе погрешне употребе пожељно је посебно указати на разликовање скраћеног упитног облика је ли (је л’) и узрочног везника јер (честе грешке: Јер имаш оловку? уместо Је л’ имаш оловку? и сл.). Писање предлога са уз заменице обрадити само уз типичне примере са мном, с њом, с то- бом и сл. Писање вишечланих бројева треба повезати са наставом математике.

Систематизација знања из правописа најбоље се постиже вежбањем на тексту, исправљањем грешака у тексту, диктатима и сл.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Један од основних задатака наставе језичке културе одно- си се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, односно на развијање, богаћење и унапређивање њихове језичке способности. Област Језичка култура обухвата усмено

и писмено изражавање. Наставни рад у овој области реализује се у садејству са другим двема областима: са језиком и књижевношћу, али и кроз самосталне наставне јединице. Ваљано усмено и писмено изражавање омогућава ученику да успешно учи и савлада и друге школ- ске предмете.

Основни облици усменог и писменог изражавања (препричавање, причање, описивање) представљају темељне програмске садржаје за усавршавање и неговање језичке културе ученика. У четвртом разреду требало би подстицати ученике да препричава- ју, причају и описују и на сажет и на опширан начин како усмено, тако и писмено.

Препричавање је један од најпопуларнијих облика усменог и писменог изражавања у млађим разредима основне школе. Да не би постало импровизовано, свако препричавање мора да има свој циљ и планско усмеравање. Унапред би требало да се зна које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Избор треба да обухвати различите врсте текстова/садржаје. Потребно је усмеравати ученике како да одаберу чињенице, како да одвоје главно од споредног и мање битног и како да следе хронолошки ток садржаја. Потом, требало би водити рачуна о томе да се пре- причавају само они садржаји који испуњавају програмске захтеве и који су ученицима претходно протумачени/анализирани, предо- чени, објашњени. Будући да у четвртом разреду настава језичке културе усложњава и повећава захтеве на плану овог облика из- ражавања ученика, требало би их подстицати, између осталог, да препричавају текстове/садржаје у целини и по деловима, али имајући у виду план препричавања. Потребно је и вредновати препри- чавање, тј. упутити ученике на мање или више успеле сегменте овог облика изражавања.

Причање представља стваралачко изражавање без обзира на то да ли је у питању стварност или фантазија, тј. да ли је реч о репродуковању неког доживљаја, догађаја и замишљеног садржаја (из света дечије маште). Најчешће се почиње са причањем дожи- вљаја, па потом догађаја. За причање је потребан посебан инте- лектуални напор и развијеност језичке компетенције на одређеном нивоу што ће се одразити на избор тематске грађе и њених значајних појединости и на начин језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Потребно је указати ученицима да могу слободније да износе личне доживљаје, ставове, да буду маштовити и оригинални, да се емоционално и сликовито изражавају. Требало би водити рачуна о поштовању основних методичких начела која се односе на организацију овог вида језичког испољавања ученика: планирање, подстицање, усмеравање и вредновање. У четвр- том разреду је посебно значајна корелација са садржајима из дру- гих двеју области (језика и књижевности), због чега би предност требало дати причању у дијалошкој форми, односно уношењу дијалога, управног говора у структуру казивања.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на овом узрасту. Међутим, у мањој или већој мери, заступљено је у свакодневној комуникацији и зато је неопходно посветити му посебну пажњу. Због бројних узрасних ограничења у раду са

нај- млађим ученицима, овој врсти језичког изражавања потребно је приступити одговорно и уз поштовање принципа наставне услов- ности и поступности приликом постављања захтева: оспособљавати ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, упоре- ђују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Будући да се описивање често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (посебно књижевноуметничког), тре- бало би стално усмеравати пажњу ученика на она места у овој врсти текстова која обилују описним елементима (опис односа међу предметима, бићима и појавама; описивање природе, личности, књижевних ликова и сл.), јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком испољавању.

Да би се ученици навикли да се клоне стереотипа при описивању, потребно их је подстицати да пишу о ономе што је њима блиско или што је на њих дубоко деловало. Циљеве и задатке ове врсте вежбања требало би постепено усложњавати – од једнолинијске дескрипције видљивог до промишљеног, аналитичког изражава- ња доживљаја стварности у којој ће бити истакнута самосталност и индивидуалност ученика. Стога се понекада описивање може комбиновати са методом разговора, графичким представљањем или са методом посматрања. Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Обрада наставних садржаја који се односи на речи истог облика, а различитог значења и речи истог значења, а различитог облика, као и на устаљене језичке изразе требало би да се заснива на бројним примерима који су ученицима познати, јер би им помо- гли да боље разумеју и да употребљавају дате лексеме у спонтаној комуникацији, што би допринело обогаћивању њихове језичке продукције и унапређивању њихове комуникативне компетенције. Изузетно је значајно да се ове лексеме и устаљени изрази не изу- чавају изоловано, изван контекста, већ је потребно указати ученицима на њихову функцију у стварној језичкој употреби. Требало би, између осталог, разговарати са ученицима о посебним (стилским) ефектима које ове лексеме и фразеологизми имају у одређеном тексту. Ово градиво би требало повезати са наставом књижев- ности, будући да књижевно дело обилује лексичким слојевима, којима се изграђује и књижевни и језички укус ученика.

Наставној јединици Разгледница, честитка, писмо требало би приступити функционално. Требало би подстицати ученике да сами напишу разгледницу, честитку или писмо, али би им требало, најпре, предочити одређена правила која се односе на ове облике писане комуникације. Пажњу би посебно требало усмерити на адресирање писма и разгледнице. Пожељно је повезати ово градиво са одговарајућим наставним јединицама из правописа.

Помоћу књижевних и некњижевних текстова ученицима би требало указати на различите могућности употребе речи, синтагми и реченица у формалним/неформалним језичким ситуацијама, као и на промену њиховог значења у зависности од контекста. Током практичне наставе језичке културе ученицима би требало указати да је неопходно говорити онако како то захтева комуникатив- на ситуација и са њом ускладити језичке механизме.

Изучавањем различитих врста текстова – линеарних и не- линеарних – кроз осмишљавање, организовање и реализовање бројних активности, код ученика би требало унапређивати читалачку компетенцију. Посебно би их требало усмеравати на то да промишљају о текстовима, да их анализирају, да језички исправно и јасно искажу своје мишљење о одређеном тексту, као и да повезујући информације изнете у тексту, изведу закључак. Пожељно је код ученика подстицати стратегије које читалац користи у су- срету са текстом, као што су, на пример: проналажење информација; повезивање и интерпретирање; промишљање и евалуирање. Не занемарујући узрасне и индивидуалне карактеристике ученика, требало би их оспособити да примене знања и вештине које ће им омогућити да коректно реше проблемске ситуације у различитим контекстима у којима се читање одвија.

Кохерентност представља значајно обележје текстуалне структуре и упућује на континуални карактер неког текста. Стога би у настави језичке културе требало оспособљавати ученике да правилно конципирају/структурирају текст/састав. На пример, требало би да састављају логички смислене текстове на основу за- датих речи или да састављају текстове чија ће дужина бити огра- ничена. Такође, требало би их подстицати да осмисле више разли- читих почетака текста на исту задату тему или да осмисле више различитих завршетака наменски припремљеног и према захтеву прилагођеног недовршеног текста; да успостављају нарушен хронолошки или смислени поредак у задатом тексту и слично.

Свака од програмских вежби (правописне, језичке, лексичко-семантичке и говорне вежбе) планира се и реализује у наставном контексту у коме постоји потреба за функционалним усвајањем и функционалном применом датих језичких законитости и појава у новим комуникативним ситуацијама, као и потреба за утврђива- њем, обнављањем или систематизовањем знања стеченог током наставе језика и наставе књижевности.

Говорне вежбе код ученика подстичу машту и креативност, али и дивергентно мишљење, због чега би их требало чешће при- мењивати у настави језичке културе. Потребно је да буду прецизно испланиране и детаљно организоване. Говорне вежбе су у функцији изграђивања доброг језичког укуса, елоквентности и флуентности у изражавању. На овом узрасту адекватне могу бити следеће говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказива- ње драмског/драматизованог текста и слично.

Системска примена адекватних правописних вежби омогу- ћава да теоријско правописно знање благовремено пређе у умење, као и да се стечена навика примене правописних правила испољи у практичној и спонтаној намени. Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би приме- њивати просте правописне вежбе које су погодне за савлађивање само једног правописног правила из једне правописне области. Приликом припреме правописних вежби требало би поштовати принцип поступности, систематичности, јединства теорије и прак- се. Како би се успешније савладала програмом предвиђена пра- вописна начела, погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат; управни говор (сва три модела); наводници; велико слово; заменица Ви из поштовања; спојено и одвојено писање речи (реч- ца ли, предлог са, вишечлани бројеви).

Врсте језичких вежби потребно је одабрати у контексту наставног садржаја. То могу бити допуњавање реченица предикатом у садашњем, прошлом и будућем времену; проширивање реченица; укрштене речи; асоцијације и слично.

Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Врсте ових вежби треба усагласити са интересовањима ученика и наставним садржајима. Развијању смисла за прецизно изражавање и разуме- вање значења речи и израза доприносе различите вежбе, на пример: одређивање значења устаљених израза; састављање речи на основу датог почетног и последњег слова; допуњавање низа речи- ма које су повезане са датом речју.

Писмени задаци представљају најсинтетичнији облик дело- вања у развијању језичке културе ученика и могу недвосмислено указати на ефекте наставе српског језика и књижевности у цели- ни. У четвртом разреду ученици израђују два школска писмена за- датка – један у првом и један у другом полугодишту. Оба писмена задатке требало би писати ћириличким писмом. Пожељно је да исправак првог писменог задатка ученици пишу ћириличким, а другог латиничким писмом.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневној формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акценат би требало да буде на учениковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења

учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а уче- нике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

2.2. МАТЕМАТИКА

Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

Недељни фонд часова 5 часова

Годишњи фонд часова 180 часова

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: прочита, запише и упореди природне бројеве и прикаже их набројевној правој; одреди месну вредност цифре; изврши четири основне рачунске операције у скупу N_0; састави израз, израчуна вредност бројевног израза и примени својства рачунских операција; реши једначине и неједначине и провери тачност решења;	БРОЈЕВИ	Скуп природних бројева са нулом. Декадни систем записивања бројева. Месна вредност цифре. Својства скупа природних бројева. Сабирање и одузимање (писмени поступак). Множење и дељење (писмени поступак). Својства рачунских операција (изражена формулама). Изрази са више операција (бројевни изрази и изрази са променљивом). Једначине и неједначине у скупу N_0.

реши проблемски задатак користећи бројевни израз, једначину или неједначину; процени вредност израза са једном рачунском операцијом; одреди вишеструке декадне јединице најближе датом броју; прочита и запише разломке облика $\frac{m}{n}$ (m, n ≤ 10); упореди разломке облика са једнаким бројиоцима или имениоцима; сабере и одузме разломке са једнаким имениоцима; запише резултат мерења дужине децималним бројем са највише две децимале; сабере и одузме децималне бројеве са највише две децимале; чита, користи и представља податке у табелама или графичким дијаграмима; формира низ на основу упутства; реши задатак применом различитих начина представљања проблема; именује елементе и опише особине квадра и коцке; црта мреже и прави моделе квадра и коцке; препозна сликовну представу изгледа тела посматраног саразличитих страна;		Разломци облика $\frac{m}{n}$ (m, n ≤ 10). Упоређивање разломака са једнаким бројиоцима. Једнакост разломака. Сабирање и одузимање разломака са једнаким имениоцима. Децимални запис броја са две децимале. Сабирање и одузимање децималних бројева.
	ГЕОМЕТРИЈА	Квадар и коцка.
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење површине (m2, dm2, cm2, mm2, km2, ha, a). Површина квадрата и правоугаоника. Површина квадра и коцке. Мерење запремине (m3, dm3, cm3, mm3). Запремина квадра и коцке.

прочита, упореди и претвори јединице за мерење површине изапремине; израчуна површину квадрата и правоугаоника; израчуна површину и запремину квадра и коцке; реши проблемске задатке у контексту мерења.		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Бројеви (132; 42 + 90)

Геометрија (12; 4 + 8)

Мерење и мере (28; 9 + 19)

Напомена: за реализацију четири писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је осам часова.

Предложени редослед реализације тема:

1. Бројеви – први део (рачунске операције);

2. Мерење и мере – први део (површина квадрата и правоу- гаоника);

3. Бројеви – други део (једначине и неједначине);

4. Геометрија;

5. Бројеви – трећи део (разломци и децимални бројеви);

6. Мерење и мере – други део (површина и запремина квадра и коцке).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обаве- зни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука.

Исходи представљају основ за избор наставних садржаја, доприносе и лакшем избору наставих стратегија, метода и посту- пака, чиме се олакшава дидактичко-методичко креирање процеса поучавања и учења. Достизањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компе- тенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици достигну исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи пока- зују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже достићи, док је за одређене исходе потребно више времена и ак- тивности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само ка достизању појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постоје- ће искуство и знање ученика и настојати да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе

закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукатив- них софтверских алата у функцији сазнавања и учења, могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају ма- тематичко мишљење у контексту игроликих активности и употре- бе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игролике активности и употреба едука- тивних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини инте- ресантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Бројеви

У четвртом разреду проширује се блок бројева на коме се ради, упознавањем природних бројева већих од 1.000 и формира- њем појма скупа природних бројева N и скупа природних бројева са нулом N0. Упознају се својства скупа N 0: уређеност, кардинал- ност, ограниченост са леве стране као и својства рачунских опера- ција (замена места сабирака, здруживање сабирака, замена места чинилаца, 0 као сабирак, 1 као чинилац, множење збира и разлике бројем, сталност збира и разлике). Бројеви се представљају у де- кадном запису као збирови вишеструких декадних јединица (4 321= 4 000 + 300 + 20 + 1) или збира производа једноцифрених бројева и декадних јединица (4 321 = 4 · 1 000 + 3 · 100 + 2 · 10 + 1 · 1). Одређује се месна вредност цифре у броју. Поступни развој појма броја подстиче се визуелним представљањем бројева на бројевној правој као и активностима одређивања најближе (вишеструке) декадне јединице.

Знања о рачунским операцијама даље се проширују писменим поступцима сабирања и одузимања, множења и дељења у скупу природних бројева, упознавањем поступака прво уз помоћ таблица месних вредности, а затим скраћеним поступцима са потписива- њем. При увежбавању техника рачунања са вишецифреним броје- вима треба водити рачуна о сврсисходности захтева и могућностима примене знања у реалним ситуацијама. Препоручљиво је да се брзина и сигурност у израчунавању збира и разлике бројева увежбава на примерима у блоку бројева до 1 000 000, а

производа и количника на примерима множења, односно дељења (са и без остатка) нај- више двоцифреним бројем. Негује се и развија навика процењивања вредности израза и провере тачности рачуна. Ученике треба упутити да проверу тачности могу радити и калкулатором као и да могу користити апликације да би увежбали технике рачунања.

Утврђују се својства операција која се изражавају реторички и симболички (формулама). Кроз примере ученицима се указује на функционалну примену својстава операција при рачунању.

Поред утврђивања способности израчунавања вредности простих и сложених бројевних израза, код ученика се развија способност састављања бројевних израза и израза са променљивом на основу инструкција или математичког моделовања проблемске ситуације. Подразумева се познавање математичких термина (са- бирак, збир, умањеник, умањилац, разлика, чинилац, дељеник, де- лилац, количник).

Решавају се просте и сложене једначине ($a \times x \pm b = c$, $a - b \times x = c$, $x : a \pm b = c$, $a - x : b = c$, $a : x \pm b = c$, $a - b : x = c$, $a \times (x \pm b) = c$, $a \times (b - x) = c$, $(x \pm b) : a = c$, $(a - x) : b = c$, $a : (x \pm b) = c$, $a : (b - x) = c$) и просте неједначине (у којима су релацијски знаци $<$, $>$, $\leq$ или $\geq$) са решењима из скупа $N0$. Решавање једначина за- снива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. Ученици се упућују да утврде вредности које би мо- гла имати непозната у неједначини и у том скупу утврђује се за које вредности непознате се добија тачна неједнакост. Решавање неједначина заснива се на таблицама или на решавању одговара- јућих једначина и познавања функционалне зависности резултата рачунских операција од њених компонената. Решења се записују уз коришћење симбола Î, { и }. Разматрају се случајеви код којих неједначина има једно решење, има више решења или нема решења. Подстиче се навика провере решења и анализа „логичности“ решења с обзиром на природу проблема.

Решавање задатака у реалистичним и проблемским ситуаци- јама је контекст за утврђивање и проширивање знања о својствима рачунских операција и развој способности математичког модело- вања. Проблеми се задају у текстуалној форми, сликом, табелом или графиком (стубичастим дијаграмом и сликовним дијаграмом у коме један симбол може представљати више од једног објекта). У овим примерима, од посебног значаја је селекција значајних информација за решавање проблема и уочавање односа између познатих и непознатих компоненти које се представљају помоћу математичког апарата, најчешће писањем одговарајућих израза, једначина или неједначина. Развија се способност и навика ученика да усмено и писмено образложе поступке решавања задатка уважавајући чињеницу да често постоји више начина да се дође до решења. Ученици се подстичу да користе различите методе реша- вања проблема, укључујући и визуелно представљање проблемске ситуације (нпр. метод дужи, метод правоугаоника).

Важно је омогућити ученицима да решавају задатке који ће допринети даљем развијању математичко логичког мишљења и припреми за бављење појмом функције у наредним разредима.

Зато су корисни задаци одређивања следећег члана низа, уочавања и описивања правила на основу започетог низа, формирања низа на основу заданог правила, као и осмишљавања новог правила за формирање низа.

Даље се развија појмовно разумевање разломка облика (m, n ≤ 10) анализом визуелних представа помоћу правоугаоних модела, кружног дијаграма и др. Упоређивање разломака заснива се на визуелним представама при чему се прво обнавља упоре- ђивање разломака са једнаким имениоцима, а затим се раде слу- чајеви упоређивања разломака са једнаким бројиоцима. Уочавају се еквивалентни разломци. Сабирају се и одузимају разломци са једнаким имениоцима, представљени визуелно, при чему се раде само случајеви код који је резултат мањи или једнак два цела.

Упознаје се децимални запис бројева са највише две децима- ле у контексту мерења дужине. Поступци сабирања и одузимања бројева у децималном запису обухватају само једноставне случа- јеве бројева са истим бројем децимала код којих је збир цифара на истој позицији у бројевима који се сабирају или одузимају мањи од 10 (нпр. 1,3 + 0,2 = 1,5; 1,37 + 0,21 = 1,58 и 1,7 – 0,2 = 1,5; 1,74– 0,21 = 1,53).

Геометрија

Формирање геометријских идеја започето је, у првом разреду, посматрањем и описивањем предмета у реалном простору: пола- зећи од просторних облика познатих из свакодневног живота (коцка и лопта, квадар и ваљак, пирамида и купа), најпре су издвојени равни геометријски облици (круг, квадрат, правоугаоник, троугао), затим су издвојене линије којима су оивичени уочени облици и најзад тачке као пресеци линија. У четвртом разреду, заокружује се прва етапа учења геометрије анализом геометријских тела, за- снованом на примени знања и вештина стечених учењем геометрије у ранијим разредима.

Иако је пожељно обновити основне просторне облике, централно место ове теме заузимају квадар и коцка, будући да се исходи односе на ова геометријска тела. За успешно остваривање исхо- да, обраду нових садржаја треба да прати обнављање свих важних геометријских појмова из претходних разреда. Важно је повезати појмове фигура, линија, тачка редом са појмовима страна, ивица, теме, истаћи паралелност и нормалност међу појединим ивицама квадра, односно подударност међу наспрамним странама квадра. Својства квадра и коцке треба повезати са својствима правоугаоника и квадрата, илуструјући одговарајуће везе и на моделима ква- дра и коцке, и на њиховим мрежама.

Наставни садржаји који се односе на геометрију простора веома су важни за интелектуални развој ученика. Разноврсним примерима и задацима треба

стимулисати оријентацију у простору, просторну визуелизацију, мисаоно сагледавање простора и томе слично. Наведене способности посебно се унапређују уо- чавањем веза између просторних односа и одговарајућих равних репрезентација. Зато је пожељно код ученика развијати вештину представљања геометријских тела цртањем одговарајућих слика у равни (слободном руком и геометријским прибором). Веома је важно да ученици коректно употребљавају пуне и испрекидане ли- није за приказивање видљивих и невидљивих ивица тела у односу на изабрани правац посматрања, као и да уочавају елементе (пре свега праве углове) који нису веродостојно приказани на равној слици. Цртање у квадратној или тачкастој мрежи погодно је да се ученицима предоче разни начини представљања квадра и коцке у зависности од правца посматрања. Развоју визуелне перцепције могу допринети задаци који се односе на тела састављена од коц- ки истих димензија и у којима се захтева бројање коцки и цртање фигура које се виде посматрањем тела са предње и задње стране, одозго и одоздо, слева и здесна. Довољно је посматрати тела сачи- њена од једноцифреног броја коцки.

Савремена технологија пружа изузетне могућности да се једноставно и ефектно прикажу просторни односи, па зато интер- активни геометријски софтвери постају корисно средство у реализацији геометријских тема. На пример, када је реч о настави геометрије у четвртом разреду, препоручљиво је одговарајућим софтверским апликацијама генерисати разноврсне мреже квадра (коцке) и симулирати њихово склапање, приказивати слике истог тела из различитих праваца посматрања итд. Употреба софтвер- ских апликација (нпр. за виртуелно састављање коцке) не сме да замени ниједну од традиционалних наставних активности (нпр. прављење модела коцке од картона), већ да буде додатак који ће допринети ефикаснијој реализацији наставног процеса. Треба имати на уму да за већину ученика самостална употреба неког софтвера представља додатно интелектуално ангажовање, па је не- опходно унапред добро осмислити и припремити задатке у којима се захтева употреба софтверских апликација. Од ученика не треба очекивати вешту употребу софтвера, али је важно да уоче значај технологије и погодности које она омогућава.

Веза између геометрије и информатике може се остварити и задацима који су инспирисани једноставним програмима језика Лого: нпр. употребом наредби горе, доле, лево, десно, напред, на- зад описати путању „бубе-робота” из једног темена коцке у неко друго теме (при чему је пожељно истицати све могуће путање, тј. размотрити и комбинаторне аспекте проблема).

Исходи и одговарајући садржаји у вези са темом Геометрија веома су значајни и у научно-техничком и уметничком образовању. Зато је важно успоставити везе са другим предметима. На пример, повезивање са ликовном културом може се остварити истицањем ликовних ефеката којима се дочарава просторност. Корелација са природом и друштвом могла би се остварити кроз дискусију о просторном планирању, архитектури и грађевинарству и одговарајућим занимањима, уз посебно истицање

значаја прецизног црта- ња и прављења макета. Корисно би било са ученицима уопштено анализирати план и макету неке познате грађевине.

Пожељно је реализовати и један пројектни задатак којим би се стимулисало функционално знање, повезивање и примена наученог. Пројектни задатак би могао бити прављење поједноста- вљене макете учионице. Намештај у учионици би требало представљати у облику квадра, односно коцке. Пре израде макете треба обавити мерење просторије и намештаја и погодно изабрати размеру.

Мерење и мере

Увођењу стандардних мерних јединица за површину (mm2, cm2, dm2, m2, a, ha, km2) треба да претходи обнављање мерења ду- жине и одговарајућих стандардних јединица мере, као и подсећа- ње на концепт мерења површине геометријских фигура, који су ученици упознали у трећем разреду без увођења стандардних је- динца. Важно је да ученици овладају претварањем мерних једини- ца из већих у мање и обрнуто, вишеименованих у једноименоване и обрнуто, као и упоређивањем величина датих у истим или разли- читим мерним јединицама. Неопходно је да ученици повежу идеју поплочавања правоугаоника подударним квадратима са формулом за израчунавање површине правоугаоника. У задацима треба по- тенцирати правилан математички запис, прецизност и уредност приликом цртања и израчунавања. Реалним примерима треба ра- звијати способност процене површина (просторија, станова, игра- лишта, парцела итд.) и њиховог међусобног односа.

Са практичног становишта веома су корисни задаци у којима треба израчунати површину фигуре која се једноставно може разложити на правоугаонике и квадрате. Овакви задаци су значајни и зато што непосредно повезују идеју поплочавања и примену формула за израчунавање површина. На њих се надовезује формирање појма површине квадра и коцке и долажење до одговарајућих формула.

По аналогији са развијањем концепта мерења дужине и повр- шине, уводи се појам запремине коцке и квадра и стандардне мер- не јединице за запремину (mm3, cm3, dm3, m3). Формулу за израчунавање запремине квадра треба повезати са идејом попуњавања квадра истоветним коцкама.

У оквиру теме Геометрија истакнут је значај задатака који се односе на тела састављена од истоветних коцки и у којима се за- хтева бројање коцки, односно цртање фигура које се виде посма- трањем тела са предње и задње стране, одозго и одоздо, слева и здесна. Пожељно је неколико оваквих задатака урадити и у контек- сту мерења, при чему бројање коцки треба повезати са запремином тела, а површину тела повезати са збиром површина одговарајућих фигура које се виде из различитих праваца.

Стандардне мерне јединице за запремину треба повезати са јединицама за мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl), које су уведене у трећем разреду. Пожељно је поменуте везе илустровати пресипањем воде из боце од 1 l у коцку странице 1 dm.

Сипање воде из обичне кухињске мензуре може послужити за практично одређивање запремине посуда.

Тема Мерење и мере веома је важна за повезивање аритметичких и геометријских садржаја. Примене једначина треба илустровати погодним примерима и задацима у којима се примењу- ју формуле за израчунавање површине и запремине. Поред тога, важно је подстицати и цртање геометријских репрезентација проблемских ситуација које се превасходно односе на аритметички контекст. Ово последње се посебно односи на примену тзв. методе дужи и методе правоугаоника при решавању аритметичких зада- така.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање разво- ја и напредовања ученика. Тај процес треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (ра- звој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охра- бривати да процењују сопствени напредак у учењу.

2.3. ПРИРОДА И ДРУШТВО

Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Недељни фонд часова: 2

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ

одреди положај и границу Србије, положај главног града и већих насеља на географској карти Србије; одреди положај и именује природне и друштвене објекте на географској карти Србије; повеже различите природно- географске карактеристике Србије са размештајем становништва, изгледом насеља и делатностима људи; уважава националну и културну разноликост као основу за суживот свих грађана Републике Србије; представи знамените личности, културна добра и природне лепоте по којима је Србија препознатљива у свету; у дискусији даје предност коришћењу локалних производа, производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћењу обновљивих природних ресурса; повеже промене у изгледу свог тела и понашања са одрастањем;	Моја отаџбина Република Србија	Природне и друштвене одлике Србије	Положај, територија, граница и симболи Србије (грб, застава и химна) и национална валута. Природне карактеристике Србије – рељеф, воде, шуме. Типичне, ретке и угрожене врсте биљака и животиња – значај и заштита. Национални паркови Србије. Друштвене карактеристике Србије (становништво, насеља и делатности). Грађани Србије (права и обавезе, демократски односи и интеркултуралност). Привредне карактеристике Србије (природни ресурси и делатности у различитим крајевима). Одржива употреба природних ресурса (извори енергије, чиста вода, чист ваздух, плодно земљиште, руде, разноврсност биљног и животињског света).
		Човек – природно и душтвено биће	Човек – природно, друштвено и свесно биће. Физичке промене у пубертету. Дигитална безбедност и последице прекомерног коришћења

			информационо-комуникационих технологија; непримерени садржаји.
		Материјали	Смеше (течности, храна, земљиште, ваздух). Раздвајање састојака смеше (просејавање, одливање, цеђење, испаравање). Наелектрисавање предмета од различитих материјала. Електрична проводљивост – проводници и изолатори. Рационална потрошња електричне енергије и правилно руковање електричним апаратима у домаћинству. Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и својства које тада испољавају). Запаљиви материјали (ознаке за запаљиве материјале). Ваздух – кисеоник као чинилац сагоревања. Опасност и заштита од пожара.

опише начин живота људи кроз време користећи различите изворе информација; представи ток и резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.); пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних); повеже резултате рада са уложеним трудом; сарађује са другима у групи на заједничким активностима; учествује у друштвено-корисним акцијама уз подршку одраслих.		Прошлост Србије	Живот у далекој прошлости (долазак Словена на Балканско полуострво, области које су Срби населили; начин живота). Српска држава за време владарске породице Немањића – успон и слабљење (владари – Стефан Немања, цар Душан, цар Урош; култура, начин живота). Живот под турском влашћу (начин живота, облици пружања отпора). Настанак и развој модерне српске државе (Први и Други српски устанак – узрок и ток; вође устанка; култура, начин живота). Србија у савремено доба (Први светски рат, настанак југословенске државе, Други светски рат, промена облика владавине, распад југословенске државе и осамостаљење Србије; култура, начин живота).

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Природа и друштво задржао је постојећи оквир, план наставе и учења од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и времен-ски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и

временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика, у оквиру области под називом Непосредно окружење ученика – дом, шко- ла, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у другом разреду просторни оквир се проширује на Насеље са околином, у трећем разреду на Крај у коме ученици живе2, а завршава се у четвртом разреду облашћу под називом Моја отаџбина – Република Србија.

_____

1 Крај, као простор проучавања, је територијална целина која се поклапа са гра- ницом општине. Традиционално до сада се за овај територијални ниво користио појам завичај. Проблем употребе појма завичај произилази из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање.

Принцип животне близине овом програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из ученикovог окружења и флексибилност за уважава- ње карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подра- зумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у четвртом разреду – Моја отаџбина – Република Србија. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитости- ма међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-кона- тивних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Природе и друштва показују шта су уче- ници оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су разви- ли учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и остваривање се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: по за- вршетку разреда ученик ће бити у стању да пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних). Треба, такође, имати у виду да је редослед програм- ских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и опера- тивних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Такође, није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за пла- нирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од неси- стематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, науч- но заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и дру- штвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог програма, заснована је на повезаности различитих појава и процеса. Због тога садржаји предмета Природа и друштво морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и ра- спореду програмске грађе примењен је спирално-узлазни модел, у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је да ствара при- лике за учење, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде повезан и са логиком и методологијом научне дисцилине одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спро- веденог огледа или експеримента; изучавање прошлости – анализу историјских извора итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) појмова унутар програма предмета Природа и друштво. Важно је да се кад год је могуће приступи интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета,

у остваривању програма предмета Природа и друштво препоручу- је се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења и краја у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптере- ћења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као ра- сположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, годишњим фондом часова, планираним фондом часова по темама. Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће кори- стити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководи ти се:

– индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;

– интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;

– партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;

– превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;

– уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог у свакодневном животу;

– неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем ин- тересовања за учење и континуирано сазнавање;

– редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика.

При остваривању циља и предметних исхода предмета Природа и друштво мора се имати увиду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Концепт наставе засноване на процесу и исходима учења подразу- мева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ изградња и развој знања као основе на којој се ра- звијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности учени- ка како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода достиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика уз континуирану подршку и под- стицај од стране учитеља. Пожељне су активности које омогућавају интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света који окружује ученике, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, поја- ва и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситу- ација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне актив- ности ученика у оквиру предмета Природа и друштво су:

– посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видљивих карактеристика);

– илустровање појава и процеса из свакодневног живота – навођење, показивање, објашњавање примера из природног и дру- штвеног окружења;

– описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

– процењивање – самостално одмеравање;

– груписање – уочавање сличности и различитости ради кла сификовања;

– праћење – континуирано посматрање ради запажања промена;

– бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

– практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

– експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

– истраживање – испитивање природних и друштвених феномена;

– сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

– стварање – креативна продукција;

– играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре;

– активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација.

Ради прегледности препоручени садржаји су дати у темама. Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у четвртом разреду имати у виду да се неки садржаји и одговарајући примери (првенствено они који се односе на природно-географске одлике и прошлост Србије) истражују и прона- лазе у просторном оквиру државе Србије.

Тема Природне и друштвене одлике Србије бави се распро- страњеношћу природних и друштвених објеката и процеса у про- стору као и њиховом међузависношћу. У претходним разредима ученици су овладали основним појмовима који се односе на при- родне објекте (рељеф, воде) и друштвене објекте (становништво, насеља, привредне делатности). Циљ наведене теме је да ученик примени усвојену појмовну апаратуру на изучавање садржаја у оквиру територије Републике Србије. За достизање исхода који се односи на одређивање положаја и границе Србије, положаја глав- ног града и већих насеља на географској карти Србије, кључно је да ученик на географској карти сагледа простирање територије Ре- публике Србије, да се упозна са основним садржајима који окру- жују њену територију (суседне државе, међународне реке, итд.), као и да разуме појам и функцију границе, којом је дефинисана територија Републике Србије. За достизање исхода из ове теме не- опходно је да ученик изврши класификацију природних објеката (облици рељефа – планине, низије, котлине и водни објекти – реке, језера, извори), именује их и позиционира на територији Србије. Методички приступ географској карти треба да се креће у правцу третирања карте као извора информација о Републици Србији, а не да карта буде „место” на коме ученици само показују задате географске појмове. Код ученика је важно да се развије осећај о потреби очувања и заштите појединих репрезентативних природ- них објеката. У оквиру друштвених објеката, примарно је да се упозна са бројем становника који живи на територији Србије као и са етничком структуром. За ученика је важно да спозна негативну динамику промене броја становника као и узроке који су довели до тога

(негативан природни прираштај, исељавање, итд.). У погледу распореда становништва, важно је размотрити просторну поларизацију на релацији село – град и низијски – брдскопланин- ски простори. За достизање исхода ове теме неопходно је указати на међузависност одређених природних објеката и процеса и чо- века. Та релација може бити позитивна, али и негативна. Пример позитивне интеракције је када одређени природни садржаји сти- мулишу развој одређених привредних делатности (пољопривреда и плодно низијско земљиште поред река) или позиционирање на- сеља на одређеној територији. Негативни природни процеси такође утичу, тако што доводе до неповољних последица на одређеним површинама. Као пример могу се узети простори који су изложени плављењу река и слично. Унутар ове теме, важно је подстицати ученике да уоче узајамна права и обавезе државе и грађана, као и да их препознају у правилима која регулишу односе у држави и обезбеђују једнака права свих њених грађана.

Природни ресурси Србије (извори енергије, чиста вода, чист ваздух, плодно земљиште, руде, биолошки диверзитет) разматрају се у контексту њихове одрживе употребе која треба да обезбеди здрав живот ученика и будућих генерација. У том смислу, ученике је потребно подстицати да узму учешће у локалним акцијама за- штите животне средине. Проблематика одрживог развоја третира се и кроз анализу декларација производа које ученици уобичајено користе, са циљем промовисања коришћења локалних производа, производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћења обновљивих природних ресурса. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу развијања вредности, ставова и навика. На тај начин се утиче на развој ставова важних за опста- нак и будућност.

Тема Човек део природе, односно исходи учења и препору- чени садржаји унутар ове теме, наставља континуитет упознава- ња ученика са људским телом, али и увођење нових димензија у разматрању човека. У том смислу, садржаји о човеку се разматрају кроз три димензије:

– Човек – природно, друштвено и свесно биће. Користећи сазнања стечена у претходним разредима о човеку, та сазнања се сада разматрају као дуализам природног и свесног друштвеног бића, уз развијање одговорног односа коју свако људско биће има према самом себи, другим људима и окружењу. У том смислу по- требно је организовати активности које подржавају суживот кроз: уважавање различитости, толеранцију, хуманост, солидарност, емпатију...

– Промене у пубертету – физичке и промене у понашању. Акценат је на упознавању ученика четвртог разреда са основним физичким променама које могу уочити на сопственом телу и од- говорном односу према сопственом здрављу. Ученици треба да схвате да су и промене у њиховом и понашању њихових вршњака такође последица

пубертета, али да ове промене не могу да буду изговор за непримерено понашање према другима.

– Дигитална безбедност је нови аспекти безбедносне културе који се уводи у четвртом разреду. Ова проблематика има две димензије. Прва се односи на количину времена које ученици про- воде користећи дигиталне технологије (често науштрб физичке активности, учења, дружења), односно на оспособљавању ученика да планирају своје активности и време проведено уз ИКТ, узима- јући у обзир последице које прекомерно коришћење информацио- но-комуникационих технологија може да донесе, како на физичко здравље, тако и на односе са другима. Друга димензија односи се на безбедносне претње у дигиталном окружењу, односно на суочавање ученика са непримереним садржајима на интернету и аде- кватно реаговање (како и од кога ученик може да затражи помоћ).

Исходи учења и садржаји који се односе на Материјале фо- кусирани су на уочавање магнетних и електричних промена ма- теријала које, за разлику од прва три разреда, нису чулима тако непосредно доступне. Уводе се магнетна и електрична својства материјала, с тим што треба имати у виду да је разумевање су- штине ових појава захтевно за ученике овог узраста. Због тога се треба задржати на појавним облицима магнетизма и електрицитета у природи, свакодневном животу, кроз огледе или експерименте. Испитивање електричне проводљивости материјала реализује се помоћу једноставног струјног кола са батеријом и сијалицом, путем којег ученици стичу прву слику о току електричне струје, деловима струјног кола (извор, проводник, потрошач електричне струје), као и о разлозима због којих се струјни каблови праве од метала, а облажу пластиком и/или гумом (проводници/изолатори електричне струје). Разумевање електричне проводљивости материјала представља основу за разумевање безбедносних ризика коришћења електричне струје, на примерима руковања електричним апаратима у домаћинству.

Сагоревање као неповратна промена материјала сада се раз- матра кроз истраживање ваздуха – кисеоника као чиниоца сагоревања. Ради лакшег разумевања ове чињенице, препоручује се извођење демонстрационих огледе са свећом и (поклопљеном) чашом. Ова проблематика и огледи повезани са њом представљају добар увод у разумевање фактора који доводе до пожара, превен- ције и заштите од пожара. Када су превенција и заштита у питању, значајно би било ученике упознати са последицама претераног излагања сунцу и могућим мерама заштите. Осим наведеног, ученици истражују различите смеше из окружења (течности, храна, земљиште, ваздух) и практикују различите начине раздвајања састојака тих смеша (просејавање, одливање, цеђење, испаравање).

Преко исхода учења и садржаја теме Прошлост Србије омогућује се сналажење ученика у времену и простору. Проналажењем информација из различитих историјских извора (писаних, материјалних или усмених) сагледавају се поједини догађаји и личности из прошлости и одређује се њихов редослед, првенстве- но помоћу ленте времена.

Помоћу ленте времена прати се развој државе Србије само у најелементарнијим контурама (јачање, сла- бљење, нестајање, оживљавање модерне српске државе...), без оптерећивања ученика непотребном фактографијом. У том сми- слу предлаже се учитељима да примењују наративни приступ у приближавању прошлости ученицима, јер је форма приче блиска ученицима овог узраста. Ради добијања што објективније слике протеклих збивања морају се сагледати и околности – контекст догађања. На овај начин омогућује се ученицима да стекну ком- плексну слику времена у коме се радња (догађај) дешава, увиде узрочно-последичне везе праћених збивања из протеклих времена и то је пут ка поступном схватању развоја одређених друштвених збивања.

У оквиру ове теме потребно је посебну пажњу обратити на начин живота људи кроз истраживање ученицима блиских и релевантних тема из свакодневног живота (на пример, занимања људи у крају, насеља, одевање, празници и сл.) уз стално поређење начина живота у прошлости са садашњошћу (као ученицима блиске и познате). Није потребно да се истраже сви наведени аспекти свакодневног живота, него они за које су ученици највише заин- тересовани и за које постоје доступни историјски извори приме- рени ученицима овог узраста. Однос прошлости и садашњости не треба сагледати само кроз уочавање сличности и разлика међу њима, већ и кроз уочавање (остатака) прошлости у садашњости, односно у свакодневном животу (називи улица, споменици, храна и сл.). Податке прикупљене малим историјским истраживањима ученик може да представи на неки од начина које одабере (усме- но, помоћу ленте времена, породичног стабла, презентације, по- стера...). Такође, ученике треба стављати у ситуације да користе до сада усвојене временске одреднице (посебно годину, деценију и век) приликом описивања догађаја из прошлости, с тим што је по- жељно двоструко „мерити” време – у том веку/те године, односно пре толико векова/година (Први српски устанак десио се почетком 19. века, односно пре нешто више од два века).

Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Учествовање у једноставним огледима/експериментима који се реализују на основу упутства – индивидуално, у пару или групи, кроз повезивање резултата огледа/експеримента са објашњењем или закључком. У четвртом разреду се посебна пажња обраћа на различите начине бележења и каснијег презентовања резултата истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и

вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. По- требно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

2.4. ЛИКОВНА КУЛТУРА

Циљ наставе и учењаЛиковне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме крозпрактични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.

Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: поштује инструкције за припремање, одржавање и одлагање материјала и прибора; изражава замисли, интересовања, сећања, емоције и машту традиционалним ликовним техникама; користи амбалажу и предмете за једнократну употребу устваралачком раду; примени, у стваралачком раду, основна знања о композицији;	КОМПОЗИЦИЈА	Елементи композиције – облик, боја, линија, текстура, светлина(валер). Положај елемената у композицији – хоризонтални, вертикални, дијагонални. Материјали и технике – графитна оловка, туш и четка, туш и перо, акварел, гваш, темпере, фротаж, колаж, деколаж, асамблаж, меки материјали.
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Хералдика – застава, грб, печат. Пиктограми. Споразумевање сликом.

користи одабрана уметничка дела и визуелне информације као подстицај за стваралачки рад;	НАСЛЕЂЕ	Споменици природе и споменици културе у Србији. Археолошки локалитети, замкови и утврђења, манастири, музеји. Познати уметници и најзначајнија дела.
тумачи једноставне знаке, симболе и садржаје уметничких дела; разговара о значају одабраног уметника, уметничког дела, споменика и музеја; учествује у планирању и реализацији ликовног пројекта или радионице; разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може применити.	СЦЕНА	Сценографија за позориште, филм и телевизију. Елементи сценографије.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

ОПШТИ ДЕО

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У четвртом разреду их има шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина. Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено да истражују и откривају те везе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компе- тенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле дати су називи тема, а у трећој предложени

садржаји. Наставник креира програм на основу компетенција, циља, исхода и кључних појмова. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају сложени задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање, истраживање и ра- звијање креативних идеја.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КОМПОЗИЦИЈА

Појмове из теорије обликовања које су ученици до четвртог разреда упознавали кроз ликовни рад потребно је једноставно објаснити. Композиција је ликовна целина коју је створио човек. Свака целина се састоји из делова (елемената). Основни елементи композиције (ликовни елементи) су облик, линија, боја, текстура и светлина (валер). У природи можемо видети пределе и појаве које доживљавамо као композиције и елементе композиције (а који то нису). На пример, када севају муње, ми их видимо као мрежу ли- нија која се грана од једне или више ширих линија. Уколико на- ставник одабере овај пример, не треба да пропусти прилику да подсети ученике како да се понашају и заштите за време олује. Затим, да говори о цртању светлом, да покаже карактеристичан пример (Пикасови цртежи светлом из 1949. године), као и савре- мене оловке за цртање светлом (унети у претраживач: LED Light Drawing Pens). Када цртамо светлом, цртеж је, као и муња, привремен. Ако желимо да га сачувамо, потребно је да га неко фотографише док цртамо. Некада су уметници цртали и сликали само традиционалним материјалима и техникама. Светлост није била средство за рад, већ само услов за опажање. Када нема светлости не видимо облике, боје, линије, текстуре... Како се смањује светлост и боје предмета изгледају тамније. Светлина или валер је количина светлости у једној боји. Ученици могу да експериментишу додајући једној боји другу боју/боје да би је посветлели или потамнели. На ово објашњење може да се надовеже и објашњење бачене и сопствене сенке, затим, прича о односу светло-тамно на слици и принципу компоновања, контраст. У овом разреду се објашњава само контраст светлог и тамног. Великим контрастом постиже се драматичност. Ученици могу то једноставно да испробају. Уколико се учионица замрачи и батеријском лампом одоздо осветли лице ученика који прича неки измишљени догађај прича ће бити далеко интересантнија него када се прича под равномер- ним осветљењем. Ученици који користе рачунар и мобилне телефоне могу да подешавају контраст у апликацијама за обраду слике и да пореде ефекте који се на тај начин добијају.

Могуће је објаснити још неке принципе компоновања (доминанта, јединство), али не треба нудити потпуна објашњења на примерима из уметности, јер су превише сложена за овај узраст. За ученике је корисније делимично објаснити принципе компоно- вања на примерима из живота.

Организација композиције се и даље учи постепено. Ученици могу прво да креирају једноставну композицију распоређујући на папиру (или у апликативном програму за цртање) правилне (или правилне и неправилне) облике према замишљеној линији – хори- зонталној, вертикалној или дијагоналној (елементи се могу распоређивати и другачије, али није пожељно ширити садржаје). Затим се постепено задају сложенији задаци који омогућавају да ученик размишља и да сам планира распоред елемената којим би ефикасно изразио своју замисао.

Напредним и заинтересованим ученицима/одељењу настав- ник може да понуди и друга објашњења. На пример, када посма- трамо неки предео у даљини, видимо линију хоризонта која раз- дваја небо и земљу. Та линија је привид, али је ученици означавају на својим цртежима и сликама. Наставник може да говори о предњем и задњем плану (или предњем, средњем и задњем плану). Облици који се приказују у задњем плану су најмањи, јер их тако видимо у природи и окружењу. Даље објашњавање теоријских са- држаја није пожељно, важније је да ученици развијају опажање.

До краја разреда ученици треба да испробају традиционалне технике које нису користили у претходним разредима. И даље се користе материјали за рециклажу (материјал за рециклажу се не купује само да би се користио на часовима Ликовне културе). Ученицима је потребно указати на озбиљно загађење планете пла- стиком и упутити их да избегавају производе у амбалажи која се тешко разграђује и рециклира.

Задаци обједињују активности ученика: развијање креатив- них идеја, организацију композиције и истраживање изражајних могућности материјала и техника.

СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Предлози који се односе на хералдику и пиктограме остварују се на интегрисаним часовима предмета Ликовна култура и При- рода и друштво. Ученицима је потребно кратко објаснити значење и порекло симбола на грбу Србије. Потребно је да науче да читају знаке упозорења (општа опасност, високи напон, отров, опасност од пожара, клизав терен, ломљиво...), забране (забрањено фото- графисање, забрањен прилаз, забрањено коришћење мобилних телефона, забрањено увођење кућних љубимаца...) и обавештења (школа, излаз, место у превозу резервисано за инвалиде или труд- нице, стаза за бицикле, дечје игралиште...).

Предлози који се односе на споразумевање сликом (у најширем значењу) не везују се за теоријске садржаје, већ за изражава- ње (емоција, маште, позитивних порука, доживљаја...). Важно је да ученици разумеју да се сликом могу саопштити различите ин- формације, исто као и текстом. Наставник у току године поставља разноврсне захтеве. На пример, може да тражи од ученика да прикажу у раду шта знају о свакодневном животу у Средњем веку, шта мисле о брзој храни, како доживљавају пролеће, како би себе представили вршњацима са другог континента...

НАСЛЕЂЕ

Предлози који се односе на споменике природе и спомени- ке културе у нашој земљи остварују се на интегрисаним часовима Ликовне културе и Природе и друштва. Ови часови могу да се до- пуне прављењем плаката или дигиталне збирке фотографија нај- лепших предела у земљи и најзначајнијих споменика. Уколико се прави дигитална збирка, ученици могу да претражују интернет на часу, према смерницама које даје наставник или код куће, у присуству одраслих. Такође, наставник може сам да учита фотографије са интертнета и да заједно са ученицима направи ужи избор.

Уметничка дела имају функцију илустровања појмова који се објашњавају, а користе се и као подстицај (мотивација) за ствара- лачки рад. Међутим, потребно је и да ученици сазнају нешто више о одабраним уметницима (када су живели, како су изгледали, по чему су познати, где се чувају њихова најпознатија дела...). Наставник прави избор уметника и уметничких дела руководећи се значајем уметника/дела и садржајем дела који одговара узрасту ученика.

СЦЕНА

Наставник једноставно објашњава појмове, иако објашњења неће бити потпуна. Сцена је простор где се одржавају представе, концерти, снимају филмови и ТВ програм (емисије, серије, рекламе, музички спотови...). Сценографија је дизајн сцене. Сценограф је уметник који смишља изглед сцене. Сцена може да се постави на отвореном или у затвореном простору (наставник може да раз- говара са ученицима о томе како се бирају локације, шта може да буде важно за постављање сцене на отвореном). Ученици треба да добију елементарне информације о фазама рада. Сценограф прво сарађује са режисером и упознаје се са делом које се изводи. Затим израђује нацрте за сцену и сарађује са дизајнером светла, ко- стимографом, мултимедијалним уметницима, тимовима који израђују кулисе, реквизите, маске, перике, шминку... Најважније што ученици треба да сазнају је да се сценографија креира тимски, да је за рад неопходно знање о елементима композиције и компоно- вању, да често нема довољно средстава да се сцена обликује како је замишљено. Тада је неопходно да чланови тима/тимова испоље креативност и да обликују сцену користећи материјале који су им доступни, да заједно осмисле како ће направити неки елемент сцене или специјални ефекат. Специјални ефекти могу бити механички (на пример, вештачки дим, магла, снег...) и креирани дигиталном технологијом. Практични рад се планира као пројекат или радионица. Циљ учења је развијање креативних идеја и вештине сарадње.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче разви- јање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

– однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);

– однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...);

– однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...);

– разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...);

– повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...);

– оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...);

– организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...);

– вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...);

– употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму)...

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи који- ма бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају

брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе.

2.5. МУЗИЧКА КУЛТУРА

Циљнаставе и учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.

Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да: опише своја осећања у вези са слушањем музике; препознаје народну и уметничку музику;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Композиције различитог карактера. Елементи музичке изражајности (инструмент, глас, мелодијска линија, темпо, ритам, динамика).
опише улогу музике у медијима; разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; повеже карактер дела са избором инструмента и елементима музичке изражајности; уочи контраст и понављање у музичком делу;		Вокална и инструментална музика (композиције домаћих истраних композитора). Дела фолклорне традиције српског и других народа. Музичка прича. Музика у служби других медија. Музички бонтон. Музика и здравље.
пева и свира по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења; примени изражајне музичке елементе; осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Музичке игре (дидактичке). Певање песама различитог садржаја и карактера по слуху. Певање и свирање песама из нотног текста.

осмисли музички одговор на музичко питање; осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; изабере одговарајући музички садржај (од понуђених) према литерарном садржају; поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; коментарише своје и туђе извођење музике; самостално или уз помоћ одраслих користи предности дигитализације: учествује у школским приредбама и манифестацијама.		Свирање песама по слуху на дечјим инструментима и/или на другим инструментима. Народни инструменти нашег и других народа. Музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим инструментима ина алтернативним изворима звука. Динамика (крешендо, декрешендо). Темпо (*Andante*. *Moderato*. *Allegro*). Боја (различити гласови и инструменти). Трајање (цела нота и пауза. нота четвртине са тачком). Савладавање тонске висине и солмизације у обиму це1-це2. Тактирање у 3/4 и 4/4 такту. Це-дур лествица. Репетиција, прима и секонда волта.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Једноставна ритмичка и мелодијска пратња. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Звучна прича на основу познатих музичких садржаја, звучне ономатопеје и илустрације на краћи литерарни текст (учење у контексту). Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање мелодије на одабрани текст.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као и способности да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђи- вање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информацијама) као и да науче како да артикулишу своје креативне и уметничке изборе. Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор .

Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нужне концетрације на развијању знања и вештина, код ученика, сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба да развије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању заједничких циљева. На овај начин непосредно укључивање ученика у музичке активности има функцију социјал- не кохезије и спасавања од друштвене маргинализације.

Програм наставе и учења усмерен је на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рациона- лизација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи се достижу музичким, опажајним и сазнајним активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, сви- рање, покрет уз музику, слушање музике и музичко стваралаштво. Препоручени музички садржаји остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би ученици достигли очекиване исходе, наставник реализује наставу користећи слушање, глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати тимски дух кроз рад у групама и у одељењу, као и комуника- цијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставни програм омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за

слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Обратити пажњу и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стиму- лације и развијања меморије.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да примене на концертима и различитим музичким приредбама, било да се налазе у активној (као извођачи) или пасивној (као слушаоци) улози.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и плани- рање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефи- нише број часова по областима/темама, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање на- ставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој. У планирању активности, наставници треба да, имају у виду да су области уско повезане, а да су знања и вештине описане у исходима у свакој области међусобно зависна и комплементарна.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музич- ких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционал- ни доживљај.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање музике је активан психички процес који подразу- мева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут увек слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред поставље- ним задатком за слушање музике – уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музи- цирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно, у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и уче- ника долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела.

Музика у служби других медија (примењена музика – по избору)

Улога музике је важна у подвлачењу драмске радње. Изра- жајна музичка средства (динамика, темпо, агогика, мелодијска и ритмичка кретања) су важан чинилац тумачења драмске радње и карактерних особина главних актера. Потребно је код ученика развијати способност уочавања међусобне условљености музике и покретне слике.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне

Државна химна, Светосавска химна, Школска химна

Народне песме и традиционалне дечје игре

Ој, девојко, душо моја Ој, јабуко тедена!

Дођи, Миле, у наш крај Маглица се пољем повијала Чобан тера овчице

Лападу (дечје игра из Финске)

Тита, тита лобода (традиционална народна дечја игра)

Пљескалица (традиционална народна дечја игра)

Песме домаћих и страних аутора

Александар Корађ, Дете није дете

Драгана Михајловић Бокан, Протестна песма

Хор Колибри, Десет љутих гусара

Хор Колибри, Бора из суседног шора

Група аутора (Влада Алексић, Љуба Нинковић, Милорад Мандић), С' оне стране дуге

Владимир Шаински, Крокодил Гена

Војин Комадина, Незгода

Војин Комадина, Опера Мачкин дом Микан Обрадовић, Добро вече, комшинице Никола Греговић, Моја бака Антон Погачар, Крушка

Јапанска дечја песма, Шушти, шушти бамбусов лист

Страни композитори

Јохан Себастијан Бах, Арија Фредерик Шопен, Полонеза А-дур Фредерик Шопен, Валцер а-мол

Сен Санс, Карневал животиња (Пијанисти. Кукавица.

Дуго- ухе личности. Финале)

Петар Иљич Чајковски, Годишња доба Сергеј Рахмањинов, Италијанска полка Сергеј Прокофјев, Пећа и вук

Јохан Штраус, Трич трач полка

Јохан Штраус, Радецки марш

Јохан Штраус, На лепом, плавом Дунаву

Николо Паганини, Каприччо бр. 9 Андре Гретри, Магарац и кукавица Лирој Андерсон, Санкање Примењена музика

Никола Херцигоња, Шапутање, https://www.youtube.com/ watch?v=5q1LS5Zbzrs

Петар Иљич Чајковски, балет Лабудово језеро, Игра малих лабудова, https://www.youtube.com/watch?v=Xd2nTXsivHs

Петар Иљич Чајковски, балет Крцко Орашчић, Игра шећер- не виле, https://www.youtube.com/watch?v=mQqbnMSm2aQ&t=4s и https://www.youtube.com/watch?v=qC3ZlV0ppAc

https://www.youtube.com/watch?v=4t0jDUQ2aJ4 Волфганг Амадеус Моцарт, Француска песма,

https://www. youtube.com/watch?v=TXhazjvazRs

Жорж Бизе, Кармен свита, Циганski плес https://www. youtube.com/watch?v=eA7Y5bWVDzI

Ђоакино Росини, опера Севиљски берберин, Арија Фигара,

https://www.youtube.com/watch?v=mP5bXCVxSp 0

Жорж Бизе, опера Кармен, Марш уличних дечака https://www.youtube.com/watch?v=JctVMYvH9KY

Пол Дика, Чаробњаков ученик, https://www.youtube.com/ watch?v=cqyVZK5yN1E

Јохан Штраус, На лепом, плавом Дунаву, https://www.youtube.com/watch?v=F7fj1BtJJf8

Камиј Сен-Санс, Карневал животиња – Фосили, https://www.youtube.com/watch?v=Hlec1tmddHI

Хенри Манцини, Пинк пантер... (бумвекери), https://www.youtube.com/watch?v=cG0jprCQ6Ak

Џон Вилијамс, филм Хари Потер, Дијагонална улица, https://www.youtube.com/watch?v=z-WEzhyc3DY

Мапет шоу, На лепом, плавом Дунаву, https://www.youtube. com/watch?v=jd8nfEdo59I

Елтон Џон, Краљ лавова, Круг живота, https://www.youtube. com/watch?v=8zLx_JtcQVI

Кристијан Коскинен, филм Мавка, Шумска песма, https://www.youtube.com/watch?v=effkoBQqm7g

ИЗВОЂЕЊЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија се дугорочно памћење и фине моторичке радње. Посебна пажња усмерена је на тактирање. Тактирање двочетвртинског такта треба да проистекне из имитирања покрета доле–горе, трочетвртинског доле–десно–горе (ако се тактира десном руком) итд. Нагласити ученицима да покрети не смеју бити прешироки и да се рука не диже изнад главе и сл.

Певање

У раду са ученицима, наставник треба да обрати пажњу на став тела, правилно дисање и мимику лица. Треба инсистирати на интонативној и ритмичкој усклађености, добром фразирању и одговарајућој динамици. Важно је увек обратити пажњу на дикцију и разумевање садржаја.

Уз певање песама ученици могу да се изражавају и једно- ставнијим кореографијама.

Избор песме треба да буде примерен узрасту ученика и њиховим интересовањима (тематика, ритмичка конструкција, форма, артикулација мелодијских скокова, садржај, мелодија и ритам). Вежбе правилног дисања и говорне артикулације треба да претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или му- зички сличне оној коју ће учити.

Песме се обрађују у тонском опсегу од ха до це2. Це-дур лествицу обрадити након поставке свих тонских висина. Током об- раде Це-дур лествице наставну активност усмеравати на уочавање звучности тонског рода и на поступан тонски низ који преовлада у лествици (инструктивни пример песме До, нам жели добар дан). Појмове ступањ, степен и полустепен усвојити обрадом песама/ инструктивних примера.

Свирање

Свирање се реализује на дечјим и алтернативним инструментима. Избор инструмената зависи од музичког садржаја.

Примери ритмичке и мелодијске пратње могу бити:

– извођење једноставнијих ритмичких аранжмана;

– извођење дводелне, троделне и четвороделне мере;

–свирање једноставних мелодијских аранжмана у дводелном, троделном и четвороделом такту.

Једноставне композиције, дечје песме и модели за певање могу се користити и као примери за свирање. У извођењу инстру- менталних аранжмана ученике делити у две или три групе.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна Светосавска химна Школска химна

Народне песме и традиционалне дечје игре (уз певање)

Кад се Ћира оженио Лепо ти је рано уранити Чобан тера овчице Банаћанско коло Пљескалица

Тита, тита, лобода Ајд’ на рогаљ, момче Лепо ти је рано уранити У ливади под јасеном Поранила девојчица Дечје песме Фрањо Лучић, Полустепен А. Власак, Лествица

Никола Херцигоња, Мали ђачки валцер

Војислав Илић, Певајмо

Срђан Барић, Срећна Нова година Арсен Дедић, Кад би сви људи на свету Божидар Станчић, Данас

Врапчићи, Ти и ја

Песма из Енглеске, На слово

Моцарт, Блистај, блистај

Карл Орф, Композиција за два металофона

В. Вукадиновић, Сладолед

Ричард Роџерс, Солмизација (песма из филма „Моје песме, моји снови")

Војкан Борисављевић, Мени су просто сипали знање Хор Колибри, Тамбурица 5 и Бора Дугић, На леду Хор Колибри, Бака и они други

Непознати аутор, Завичају мој Бранко Милићевић, Ласте

Бранко Милићевић, Добар друг ти вреди више

Божидар Станчић, Полазак у школу

Војкан Борисављевић Генерале, сило љута Милоје Милојевић, На ливади зеленој Музичке игре

Миодраг Илић Бели, Шта да раде дланови Весељак (бројалица)

Пошла кока на пазар (бројалица)

Бим бам (тапшалица) https://www.youtube.com/watch?v=D- ScgmrHv6wg

Маријана Симић, Седам (тапшалица)
https://www.youtube.com/watch?v=5y0sVCmMX0k

Форте, пиано https://www.youtube.com/watch?v=lUYEvCly8Fo

Свирање на дечјим инструментима Народна из Србије, На крај села жута кућа
Народна из Србије, У Милице

Македонска народна песма, Дафина

Народна из Србије, Весељак

Народна из Србије, Пошла кока на пазар

В. Вукадиновић,, Сладолед

СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво подстиче музичку машту, утиче на развој стваралачког мишљења, продубљује интересовања и тако доприноси квалитетнијем остваривању позитивних исхода наставе.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

– осмишљавање једноставне кореографије;

– израду дечјих ритмичких инструмената од различитих ма- теријала;

– стварање једноставне ритмичке и мелодијске пратње;

– музичке импровизације;

– музичка питања и одговоре;

– музичку допуњалку;

– компоновање мелодије на задати текст;

– одабир познатог музичког садржаја у односу на литерарни.

Сви видови музичког стваралаштва реализују се искључиво по слуху, без записивања.

Пројектна настава се остварује реализацијом пројекта и тимским радом ученика. Тема пројекта се састоји од подтема које ученици могу да реализују у тиму, тандему или појединачно.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке културе најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбеди- ти пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

2.6. ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Циљ наставе и учења предмета Физичко и здравствено васпитање је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Годишњи фонд часова: 108

<table>
<tr><th>ИСХОДИ</th><th colspan="2">ОБЛАСТ/ТЕМА</th><th>САДРЖАЈИ</th></tr>
<tr><td>По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

примени опште припремне вежбе (вежбе обликовања);</td><td colspan="2" rowspan="2">ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ</td><td>Вежбе за развој снаге са реквизитима и без реквизита.

Вежбе за развој покретљивости са реквизитима и без реквизита. Вежбе за развој аеробне издржљивости.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања;

комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу;

одржава равнотежу у различитим кретањима; правилно држи тело;

самостално коригује неправилно држање;

правилно подиже, носи и спушта терет;

изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу;</td><td>Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације.

Национална батерија тестова за праћење физичког развоја имоторичких способности.

Моторичке вештине и игре у развоју моторичих способности</td></tr>
<tr><td></td><td>Атлетика</td><td>Технике трчања. Истрајно трчање.

Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета.

Скок увис прекорачном техником. Тробој.</td></tr>
<tr><td>изведе дечји и народни плес;

користи терминологију вежбања;

поштује правила понашања на вежбалиштима;

поштује мере безбедности током вежбања;</td><td>МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ</td><td>Спортска гимнастика</td><td>Основни садржаји

Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови (прескок разношка).

Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе са променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди.</td></tr>
</table>

одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; поштује и примени правила игре; навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; прати промене у сопственој тежини и висини; сагледа резултате физичких способности; препозна здравствено стање када не треба да вежба; примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања, као и у другим ситуацијама; уредно одржава простор у коме живи и борави;			Проширени садржаји Вежбе на тлу: летећи колут из места.
		Основе тимских, спортских и елементарних игара	Мини–рукомет. Футсал – „мали фудбал”. Основни елементи кошарке и мини- кошарка. Основни елементи одбојке.
		Плес и ритимика	Јаџент. Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Вежбе са обручем. Народно коло „Моравац”. Народно коло из краја у којем се школа налази.
		Пливање	Основна обука пливања. Скок на ноге
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.

увиди значај правилне исхране за вежбање; повеже различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; препозна лепоту покрета и кретања; користи научена вежбања у рекреацији породице; правилно реагује у случају повреде у школи; вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању;	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Култура вежбања и играња	Основна правила вежбања. Основна правила мини- – рукомета, футсала, кошарке, мини- кошарке и одбојке. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј” (навијање, победа, пораз, толеранција). Значај вежбања у породици. Вежбање у слободно време.
учествује у предлагању садржаја и начина рада		Здравствено васпитање	Правилно држање тела и здравље. Значај вежбања за правилан рад срца и плућа. Мишићи и зглобови тела. Хигијена простора за вежбање. Исхрана и вежбање. Значај лекарских прегледа за вежбање. Поступање у случају повреде (обавестити наставника и др.).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке

за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:

– физичке способности,

– моторичке вештине, и

– физичка и здравствена култура.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протежу се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања и узима се у обзир узраст ученика и сензитивни периоди развоја физичких способности.

Програм четвртог разреда базиран је на континуираном ра- звијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови физичког и здравственог васпитања Б. Слободне активности

В. Недеља школског спорта

Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимо- вање, летовање ...)

Д. Школска такмичења

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

1. ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и у другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

– развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремној фази часа (део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој; методе и облици рада би- рају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад);

– подстицање ученика на самостално вежбање;

– правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности

ученика у настави физичког васпитања (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

2. МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

Учење моторичких вештина остварује се кроз различите активности применом основних дидактичко-методичких принципа и метода рада неопходних за достизање постављених исхода. Мото- ричке вештине треба да омогуће ученицима сналажење у свакод- невним и специфичним животним ситуацијама у којима се очекује њихова примена. Ученицима који имају потешкоће са одређеним моторичким вештинама, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених, или предвежбе. Ученицима који имају потешкоће да достигну предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигну у наредном периоду. У раду са напреднијим ученицима могу се користити додатни садржаји у складу са њиховим способностима. Кроз процес остваривања програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности.

Усавршавање моторичких вештина је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, при- мена научене игре итд.). Пре учења нових моторичких вештина у четвртом, неопходно је поновити развијене моторичке вештине из претходних разреда.

3. ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним пој- мовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу. Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу. развијање и неговање другар- ства. препознавање негативних – неприхватљивих облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити и на: него- вању патриотских вредности (народне традиције и мултикултурал- ности), формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани исходи представљају резултат учења на крају сваког разреда, па је при планирању рада потребно одредити временску динамику у односу на остварива- вање одређених исхода током школске године.

Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Предмет се реализује кроз 108 часова практичне наставе. Број часова датих наставних тема планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узе- ти у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима треба примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати од- говарајућу терминологију вежбања. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:

– без реквизита и са реквизитима,

– на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости:

– без реквизита и са реквизитима,

– уз коришћење справа.

3. Развој издржљивости:

– трчање и спортске игре (мини-рукомет, футсал, мини-ко- шарка),

– елементарне игре,

– вежбање уз музику,

– плес.

4. Развој координације:

– извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима,

– развој координације применом садржаја из атлетике, гимнастике и спортских игара.

5. Развој брзине и експлозивне снаге:

– трчање са убрзањем,

– штафетне игре,

– примена елемената спортских игара.

Вежбе је неопходно изводити максималним брзином из различитих почетних положаја на одређени знак – старт из различитих положаја.

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

1. Атлетика

Поновити различите варијанте ходања и трчања из претходних разреда.

Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са про- меном ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање са стартом из различитих почетних положаја, одељенско такмичење трчање на 60 m, елементарне игре са трчањем.

Спринтерско трчање: вежбе технике трчања (ниски скип, високи скип, забацивање потколенице, итд.), ниски старт и фазе трчања.

Истрајно трчање: вежбе технике кроз континуирано трчање. Скок удаљ – основни елементи згрчне технике.

Бацање лоптице удаљ: усвајање вежбе у целини. Техника бацања „вортекса".

Скок увис прекорачном техником. Обучавање технике врши се у целини, а по потреби рашчлањивањем на фазе.

Одељењско такмичење у тробоју – бацање лоптице на резул- тат (мерење дужине бацања), трчање 60 m, скок увис на резултат (мерење висине прескока).

2. Спортска гимнастика

Основни садржаји

1. Вежбе на тлу:

– колут напред из упора стојећег опружених ногу,

– колут напред преко препреке,

– два повезана колута назад,

– став на лопатицама – „свећа” – опружање и издржај

– мост из лежања на леђима,

– вага претклоном и заножењем,

– став на шакама,

– припремне вежбе за премет упором странце „звезда”,

– комбинације две и више савладаних вежби,

–састав од научених елемената.

Проширени садржаји

Пример састава:

Из става спетног истовремено заручити обема рукама и предножити левом ногом; враћање у почетни став; истовремено предручити обема и заножити десном; враћање у почетни став; истовремено одручити обема и вага; усправ; колут напред до чучња; кроз повађку назад до свеће; поврат назад до чучња; усправ. чеони круг са скоком за 900 или 1800.

Летећи колут из места.

Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

2. Прескок – специфичне припремне вежбе:

– суножни одскок и доскок на повишену површину,

– на одскочној дасци (држећи се за руке помагача) узастопни суножни скокови,

– са неколико корака залета једноножни одскок испред даске, доскок суножно на даску, одскок, фаза лета и доскок,

– упором о козлић неколико узастопних одскока са подизањем кукова (суножно и са разножењем, доскок на даску суножно уз помоћ испред и иза справе),

– прескок разношка (козлић висина 110 cm).

3. Вежбе у вису и упору и променама висова и упора (одређене вежбе се могу реализовати и на другим погодним справама, уколико су безбедне).

– вратило или двовисински разбој – прилагодити висину: наскок у вис предњи, померања улево и удесно. њихање у вису,

– наскок у упор предњи на различитим справама. померања у упору,

– дочелно вратило или нижа притка разбоја: узмак корацима уз косу површину или замахом са повишене површине до упора предњег активног,

– паралелни разбој: упор, њих, предњихом упор разножно пред рукама,

– дохватни кругови, вратило или притка разбоја: суножним одривом вис узнето (кроз згиб – уз помоћ), спуст напред до суножног става (кроз згиб, уз помоћ).

4. Вежбе равнотеже: шведска клупа и ниска греда

– лицем према клупи – греди бочно: залет и одразом једне ноге наскок у став на другој нози, слободном заножити,

– различити начини ходања: у успону, са згрченим предно- жењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем, различити начини ходања уназад,

– суножни скок и доскок на место одскока,

– издржаји на једној нози са различитим положајима слободне ноге,

– окрети на греди усправно, у чучњу за 900 и 1800,

– саскок згрчено,

– са шведског сандука кораком на високу греду, различита ходања у складу са способностима ученика. саскок пруженим телом на високо наслагане струњаче (уз надзор и помоћ наставника).

3. Основе тимских и спортских игара

3.1. Мини–рукомет

– Додавање лопте једном руком у месту и кретању.

– Хватање лопте обема рукама у висини груди у месту и кретању.

– Вођење лопте левом и десном руком (у месту и кретању).

– Шутирање из места и кретања – бочни и чеони шут.

– Шутирање из скока.

– Тактика – игра „човек на човека”.

3.2. Футсал – „мали фудбал”

– Додавање лопте у месту различитим деловима стопала.

– Примање лопте унутрашњим делом стопала.

– Додавање и примање лопте у кретању (дупли пас).

– Шут различитим деловима стопала.

– Игра на два гола.

3.3. Кошарка – мини-кошарка

– Вођење лопте једном и другом руком месту и кретању.

– Хватање и додавање лопте на различите начине у месту и кретању.

– Шут на кош.

– Двокорак.

– Игра на један кош.

– Мини-кошарка – игра на два коша.

3.4. Одбојка

– Одбијање лопте прстима и чекићем.

– Доњи (школски) сервис са мање удаљености.

– Игра са упрошћеним правилима.

3.5. Јаџент

– Игра са упрошћеним правилима.

4. Плес и ритмика

– Вежбе са вијачом

Њихање вијачом у бочној равни (једном и другом руком, обема рукама) напред-назад, кружење, отворити вијачу у предручењу, два суножна поскока са међупоскоком, два суножна поскока без међупоскока са окретањем вијаче напред, а затим четири поскока са ноге на ногу. Поновити вежбе са окретањем вијаче уназад.

– Вежбе са лоптом

Кружење са лоптом у чеоној и бочној равни обема рукама и једном руком. из одручења зибом почучњем, прехват лопте у предручењу и зибом почучњем до одручења (лопта у другој руци).

Бацање и хватање:

– у задатом ритму у месту и кретању,

– са почучњем,

– са окретом за 1800.

– Народно коло „Моравац”.

– Народно коло из краја у коме се школа налази.

5. Полигони

Полигони се примењују након неколико обрађених тематских целина (наставних тема или области) и састављају се од усвојених вежби у складу са условима за извођење наставе.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање.

Култура вежбања и играња

У раду са ученицима постепено уводити терминологију ве- жбања и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Упознати ученике са основним правилима мини-рукомета, кошарке, мини-кошарке, футсала и одбојке.

Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање, како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања. Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које се користе.

Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању то- ком наставних и ваннаставних активности.

Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време.

Навикавати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике.

Здравствено васпитање

На начин прилагођен ученику објаснити повезаност интензитета вежбања и вредности пулса. Мерити пулс на вратној артерији. Објаснити значај правилног дисања при вежбању, као и утицај вежбања на правилан развој кардиореспираторног система. Проширити ученичка знања из претходних разреда о правилној исхрани и вежбању.

Редовна провера здравља и вежбање.

Препознавање основних врста повреда (посекотина, одеротина, ударац...) и указивање на важност правовременог обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике реализације наставе:

– јасноћа наставног процеса;

– оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;

– избор рационалних облика и метода рада;

– избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима;

– функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.

При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.

Избор дидактичих облика рада треба да буде у функцији ефи- касне организације и интензификације часа, у циљу достизања по- стављених исхода.

У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује на грешке и исправља их.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе физич- ког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник под- једнако, континуирано прати и вреднује:

– ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у Физичком и здравственом васпитању који обухвата: вежбање у адекватној спортској опреми;

– активно учествовање на часовима Физичког и здравственог васпитања;

– вежбање и играње у слободно време;

– приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита;

– постигнућа у моторичким вештинама;

– индивидуални напредак ученика.

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неоп- ходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом вредновања (оцењивања) узима се у обзир његов инди- видуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе прати се и вреднује:

– познавање основних правила елементарних и спортских игара, основних здравствено-хигијенских правила вежбања и здраве исхране;

– учешће у ваннаставним активностима.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика са инвалидите- том врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Одељењско веће четвртог разреда и саставни је део Годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Слободне активности

Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посе- бан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, схвата- ња важности сопственог здравља и безбедности, о потреби него- вања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школ- ског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

– физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;

– културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);

– ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...). План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељењско веће четвртог разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у огранизацију ових активности.

Г. Активности у природи (излет, крос)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа може да организује активности у природи:

– излет (пешачење, планинарење и др.);

– крос (минимум једном у току школске године);План и програм ових активности сачињава Одељенско веће четвртог разреда у сарадњи са Стручним већем предметних

наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу.

Д. Школска такмичења

Школа за ученике четвртог разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне спортске игре (у складу са програмом), полигона у току школске године, као интегрални део про- цеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељењско веће четвртог разреда у сарадњи са Стручним већем наставника Физичког и здравственог васпитања.

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

– потешкоће у остваривању исхода;

– смањене физичке способности;

– лоше држање тела;

– здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних програмских садржаја које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности.

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

– уочавање постуралних поремећаја код ученика;

– саветовање ученика и родитеља;

– организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;

– организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник Фи- зичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који реализује разредну наставу у одељењу коме ученик припада.

Ослобађање ученика од наставе Физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са тим ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацијом са садржајима дру- гих предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

– прате игру и усвајају правила игара;

– направе едукативни цртеж са спортског догађаја;

– на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе: По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

– наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави;

– примени основна здравствено-хигијенска правила;

– помогне у организацији активности предвиђених програмом.

2.7. ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Циљ учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену, а од трећег разреда и писану комуникацију, и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (у комуникативним функцијама)
поздрави и отпоздрави, примењујући једноставнија језичка средства; представи себе и другог;	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Реаговање на усмени и писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); усмено и писано изражавање прикладних поздрава.

разуме једноставнија питања личне природе и одговара на њих; поставља једноставнија питања личне природе; у неколико једноставнијих везаних исказа саопшти информације личне природе о себи и другима водећи рачуна о приватности и поверљивости; разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на права детета; разуме једноставнија упутства, налоге и упозорења и реагује нањих; саопшти једноставнија упутства, налоге и упозорења уз одговарајуће образложење; разуме позив на заједничку активност и реагује на одговарајући начин; упути позив на заједничку активност; разуме кратке и једноставније молбе и реагује на њих уз одговарајуће образложење; упути кратке и једноставније молбе;	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА ОДРУГИМА	Слушање једноставнијих текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ИСКАЗИВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	Слушање налога, упутстава и упозорења и реаговање на њих; давање једноставнијих налога, упутстава и упозорења (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично).
	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Слушање једноставнијих позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност коришћењем једноставнијих исказа.
	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Слушање једноставнијих исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем једноставнијих језичких средстава;

искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; разуме једноставније исказане честитке и одговори на њих; упути једноставније честитке; разуме и, примењујући једноставнија језичка средства, наведе најуобичајеније активности које се односе на прославе рођендана и празника; именује бића, предмете и места из непосредног окружења; разуме једноставније описе бића, предмета и места; опише бића, предмете и места у неколико везаних једноставнијих исказа; разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; изрази основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; разуме једноставнија обавештења о положају у простору и реагује на њих;		упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
	ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	Слушање једноставнијих исказа којима се честитају празници и други значајни догађаји; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање једноставнијих описа бића, предмета, места и појава; давање кратких описа бића, предмета, места и појава; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета, места ипојава.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање једноставнијих исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Слушање текстова у којима се на једноставнији начин описује положај у простору; усмено и писано тражење и давање информација о положају у простору коришћењем једноставнијих језичких средстава.

тражи и пружи једноставнија обавештења о положају у простору; разуме и саопшти једноставније исказе који се односе нахронолошко и метеоролошко време; разуме једноставније исказе којима се изражава припадање/ неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; тражи и даје једноставнија обавештења која се односе на припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; разуме једноставније исказе за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реагује на њих; изражава допадање/недопадање уз најједноставније образложење; тражи најједноставније образложење допадања/недопадања; разуме једноставније текстове у којима се описују радње испособности у садашњости;	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Слушање једноставнијих исказа у вези са хронолошким временом и метеоролошким приликама; усмено и писано тражење и давање информација о хронолошком времену и метеоролошким приликама коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	Слушање текстова с једноставнијим исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	Слушање текстова с једноставнијим исказима за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање интересовања, допадања/недопадања коришћењем једноставнијих језичких средстава.

размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију; опише радње и способности у садашњости користећи једноставнија језичка средства разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на бројеве, количине и цене; учествује у предлагању садржаја и начина рада.	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Слушање једноставнијих исказа који говоре о радњама и способностима у садашњости; описивање радњи и способности усадашњости, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	Слушање једноставнијих исказа који говоре о броју, количини и цени; саопштавање броја, количине и цена; усмена и писана размена информација о броју, количини и ценама, коришћењем једноставнијих језичких средстава.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстра лингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

1) Лични идентитет

2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)

3) Географске особености

4) Србија – моја домовина

5) Становање – форме, навике

6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине

7) Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)

8) Школа и школски живот

9) Млади – живот деце и омладине

10) Здравље и хигијена

11) Емоције (љубав према породици, друговима)

12) Превозна средства

13) Временске прилике

14) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)

15) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)

16) Слободно време – забава, разонода, хобији

17) Исхрана и гастрономске навике

18) Путовања

19) Мода и облачење

20) Спорт

21) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	*Hi/Hello (everyone/guys)! Nice to see you again! Nice to see you too! How are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great./I'm OK.* *Good morning/afternoon/evening/night.* *Goodbye./Bye. See you (all) in 5 minutes/soon/later/tomorrow/on Monday/next week/in September/next year! Have a nice day/weekend/trip/holiday! Thanks, same to you!* *Welcome to our school/town/city!* Личне заменице: *I, you…*

	Глагол *to be – the Present Simple Tense.* Императив. Предлози са прилошким одредбама за време: *on, in...* (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ	*Which/What school do you go to? I go to (school's name) Primary School. What's the name of your school? What year/grade are you in? I'm in year 4/the fourth grade. Which class are you in? I'm in class 4*1 */4a, and you?* *Who are they? What are their names? She's Dunja and he's Mateja. They are not in year four/the fourth grade. They're inyear three/the third grade.* *This is our head teacher, Mrs Parsons. Who's that? It's Miss Herbert, she's a P.E. teacher. Who's your class teacher? Who's the class monitor? Who's absent?* *Everybody's present.* *Meet my new friend Dorian. He's from Greece. His father's Greek, but his mum's Serbian. He lives on an island. Where does your friend live? She's Montenegrian. She lives in the mountains. Do you live in a flat or a house?* *Peter's family are from the USA. His mum works in a restaurant. Where does his dad work?* *These are my aunt Slađana and her husband Zoran. They've got twin daughters. Those are my uncle Miodrag and his wife Ana. How many children have they got? They've got three sons. What are your cousins' names? How old are they?* *It's Marija's eleventh birthday today./She's 11 today. When's your birthday? It's in May/on 5*th *May/May 5*th*. Who's the winner of the competition?* *Who's the world skateboarding champion?*

ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	*Who are the characters in the story? Who are they? The boys'/girls'/children's* *names are... Tell me about your family/friends.* Личне заменице: *I, you…* Присвојни придеви: *my, your…* Показне заменице: *this/that, these/those. Have got* за изражавање поседовања. *The Present Simple Tense.* Питања са *Who/What/Which/Where/When/How (old/many).* Правилна множина именица: *daughter-daughters, son-sons…* Неправилна множина основних именица: *child – children...* Предлози са прилошким одредбама за место: *from, in, on*… Предлози са прилошким одредбама за време: *in, on*... Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Императив. Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Устаљена правила учтивости; употреба титула уз презимена (*Mr*, *Mrs*, *Miss*); конвенције у писању/изговору датума; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису.
РАЗУМЕВАЊЕ, ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	Hurry up! We're late for school! Stand up! Sit down! Sit up straight! Take out your books/notebooks! Put them down/away! Get quiet, everyone!

	Which page? Turn to page 20./Page 20, everyone! Whose turn is it? It's Stefan and Filip's turn! Listen to the question! Listen and tick or cross. Put up your hand when you finish! Complete the sentence/dialogue/description. Describe your room/house. Make a project about your town. Let's take some photos of the new lab for our school website. E-mail the photos to the ICT teacher. Put the forks on the left side and knives and spoons on the right side of the plate. How many forks/knives/spoons? Place the teaspoon on the saucer. Put the candle inside the pupkin! What's next? Look at my school report card! It's all 5s/As! Look at the shooting star! Make a wish! Don't sit down! Don't talk in class! Don't open the window – it's cold in here! Don't touch that – it's hot! Watch out! The floor is wet. Take off your shoes! Put on your trainers! Be quick! Let's practise! Just a second/moment/minute, please! Ready, steady, go! Time to eat, everyone! Ask the dinner/cleaning ladies. Come in! Come back! No way! Go away! Stop it! Leave me alone! Move over! Make way! Stop! We can't cross the road here! The traffic light is red! Say hello/goodbye! Say "Cheese"! Wave goodbye! Anyone else? Is that all? That's all for today! Императив. Питања са What/Which/Whose/How many/much... Правилна множина именица: book-books, notebook-notebooks... Множина именица које се завршa вају на -y, -o, f/fe: photo-photos, knife-knives...

	Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. Бројеви 0–100. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних правила учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Look! There's a game on the playing field/in the playground! Come on, let's go and watch! Sorry, I can't, I don't have/haven't got time. Let's play hide and seek! I hate hide and seek, let's go swimming! How about rollerblading/riding bikes? Let's do eeny-meeny-miny-moe to decide! OK then! Are you coming to the swimming pool with us? No, I'm not, I've got a cold. Can you join our team and play with us? Great! I love handball! Welcome to the team! Come with us!/Sorry, I can't play handball. I don't know the rules. Let's buy a present for Luka. What/How about a CD? That's a good/great idea! Let's make/write birthday/Mother's Day/New Year/Christmas cards! Императив Модални глагол can за изражавање предлога и способности. Have got. The Present Simple Tense. The Present Continuous Tense. What/How about. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са називима игара/хобија/спортова. (Интер)културни садржаји:

	Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Can/May I have a whiteboard marker/pen, please? Yes, here you are/here it is. Thank you/Thanks. You're welcome. Can I sharpen my pencil? Of course you can. Excuse me, teacher, can you repeat the last sentence, please? Can you spell that for me, please? Can/May I insert the disc? Can/May we sit down here? No, they are Nikola's and Ema's seats. Can I have my ball back? Sorry, it's those boys' ball. Can I touch the animals? No, you can't, it's dangerous. Can you pass the salt, please? Can I have a slice of bread? Thanks a lot. Thank you for your help/everything. I'm sorry I'm late. Can you help me with these boxes, please? Oh sorry, I'm in a hurry. I'm late for my piano class. Модални глаголи за изражавање молбе: can/may. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	Best wishes for the New Year. I wish you a merry Christmas and many gifts from Santa Claus. Dear Family, I love you so much and that's why I'm sending this card. Happy Easter to you and your family. Hope you have a wonderful day! Happy Mother's Day! Happy Women's Day! Happy Saint Sava's Day! Happy teachers' Day! Happy April Fools' Day! Happy Halloween! Happy Holiday!

	We wish you a great school year! We wish you good teachers and new friends! Правилна множина именица: teacher-teachers… Неправилна множина основних именица: woman-women... Саксонски генитив са именицама у једнини /множини. (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА ИПОЈАВА	I'm small but strong! My friends are brave and clever. Maša's polite. She's an intelligent girl. That boy isn't nice. Our teacher is kind but strict. This homework is easy. Those exercises are hard. Easy peasy! It's a piece of cake! It's a lie! It's true! That's fair/unfair! Which is your bag, Sam? The blue bag, Sir/Mr Wilson. Which girl is Sophie? She's wearing large earrings and sunglasses. What's the weather like? It's hot and sunny/cold and windy today. It's raining cats and dogs! On my birthday I usually have a party with my friends from school. How do you celebrate your birthday? On Women's Day we usually give flowers or small presents to our mums, aunts and grannies. We celebrate Saint Sava's Day in our school. It's on 27th January. I'm in the school play this year! April Fools' Day is a special day for jokes and tricks. In fact, it's only half a day because April Fools' Day finishes at midday. No more jokes after lunchtime, please! Every year at New Year we have a party. On Easter Sunday we always have a basket of eggs on the table and we eat special food. Do you eat special food on Easter Sunday in your country?

	On Halloween children in Britain and America often dress up as witches or ghosts and play 'trick or treat'. Halloween games are fun. What a great pumpkin lantern! Weekdays aren't fun! My home is a typical Serbian house. There's a living room, a kitchen, two bedrooms, a bathroom, an attic, and a small garden in front of the house. It's got lots of windows, so it's very light! The attic is spooky. There aren't any windows, so it's very dark. What's your home like? James Bond is a famous British spy. He's clever and good-looking. Prince Marko is a Serbian national hero. There are a lotof poems abot him. The colours of the Serbian flag are red, blue and white. What are the colours of your country's flag? How many stars arethere on the American flag? There are 50 stars. London stands/lies on the Thames River. Belgrade stands/lies on the Sava and the Danube Rivers. Tell me about your town/country. Глаголи have got, to be за давање описа. Показне заменице: this/that, these/those. Егзистенцијално There is/are. Питања са Who/What/Which/Where/How many... Правилна множина именица и неправилна множина основних именица. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са основним географским појмовима, са редним бројевима и са називима празника. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, националне историје; престонице и

	препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	What's the matter? Are you OK/alright? Is everything OK/alright...? I'm feeling/I feel bad. Here, have a glass of water/an orange! I'm feeling/I feel crazy. Don't be silly! I'm angry with you. I'm sorry about that! I'm so happy/glad for you! Bravo! Well done! Thanks. Oh, I love you so much! I'm sorry for your loss. Do you need a hug? Nina's unhappy. She misses her cat. I'm sorry for her cat. We're worried. We're having an English test today. Good luck! Aleksa's upset. He doesn't know the answer. Bad luck! Don't worry! We are always excited on holidays. I don't care! It doesn't matter! The Present Simple Tense. The Present Continuous Tense. Императив. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Our school is opposite the park. Where's your classroom? It's on the ground/first/second floor. It's between the language lab and the music room. The school canteen is downstairs, next to the gym. It's the third door on the left/right. The library is upstairs. There's a garden in front of/behind my house. Where are my new CDs? They are on the bookshelves/on the top/bottom shelf. The cat's hiding under the bed. Where's Zoja? She's at Una and Tea's house.

	Excuse me, I'm looking for the cinema./Where's the cinema? Go straight on/past the shops. Turn left/right at the cafe. It's onthe left/right. Where are the famous monuments in your city/town? Madame Tussauds is a famous wax museum in London. Where are the famous museums in your country? Предлози, прилози и прилошки изрази за изражавање положаја и просторних односа: in, on, at, next to, under, in front of, behind, between, opposite, here, there, downstairs, upstairs, (on the) left/right, straight on/past... Питања са Where. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	What's the date today? It's 3rd March. When's your School Day? It's on 15th November. What time is it now? It's 10.05. It's time for my Maths class. When does the fifth class start/finish? It starts/finishes at half past 12. What time does the ice rink open? What time does it close? On school days I get up at 6.50. We have breakfast between 7 and 7.30. My school day starts at 8 o'clock in the morning and finishes at half past 1. There is a break between 9.30 and 10. What time does your school start/finish? What time do you havebreaks?

	In the afternoon I go to my volleyball practice. I train for an hour. I meet my friends at the weekend. We go on holiday in summer. There are two terms in the school year in my country. The first term starts in September and finishes in January. The second term starts in February and finishes in June. When does spring/summer/autumn/winter start? It's usually warm and rainy in spring. Winters in Canada are very cold and snowy. On 31st October people around the world celebrate Halloween. When are your favourite celebrations/festivals? In Australia Easter isn't in spring – it's in autumn! Питања са What/When/What time. Предлози за изражавање времена: at, on, to, past, between... Употреба/изостављање чланова у изразима in the. morning/afternoon/evening, at the weekend/at weekends, have breakfast/lunch/dinner, by bus/car/bike, go on holiday и сл., као и са редним бројевима, месецима, годишњим добима иназивима празника. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању/изговору датума; конвенције у саопштавању времена; радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	I haven't got/don't have my homework today. Has anyone got/Does anyone have wet wipes? Who's got a paper tissue? What have you got for lunch? Whose are these jackets? They are Adrijan's and Petar's/my friends' jackets. Присвојни придеви: my, your… Показне заменице: this/that, these/those.

	Have got за изражавање припадања/поседовања. The Present Simple Tense глагола be/have. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	What's your favourite book? It's "Charlie and the Chocolate Factory" by Roald Dahl, British writer. Why do you like it? It's fun and interesting. Dodgeball is my favourite P.E. game. Why? Because it's exciting. What's your favourite P.E. activity? My brother's crazy about water sports! He thinks/says they're cool. What about you? Do you like dancing? Yes, I love it./No, I hate it. What do you like doing at the weekend? How do you like the new game? It's boring/fantastic. I love doughnuts. They are yummy! This pizza's delicious/disgusting. Chips are my favourite food! I don't like Halloween. Tricks are scary. I love national celebrations. They are fun! The Present Simple Tense глагола be/like/love/hate. Питања са Who/What/Which/How. Употреба/изостављање чланова са називима игара/хобија/спортова/ празника. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању знакова навода; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису; интересовања, хобији.
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ УСАДАШЊОСТИ	What are your friends doing now/at the moment? Lazar's helping Magdalena with her homework. Maksim's talking on his mobile phone. Teodora's looking for her eraser. What are you looking for/at? Why's Vanja

	crying? I don't know. Why are they smiling? You're joking! I'm having fun with my friends! I can do a lot of things. I can talk about my family. I can write, but I can't spell! I can say hello and goodbye in German. Who/What can you see? Can you hear something? I don't walk to school, I go by bus. My friend Anastasija goes by car. I listen to music on the bus. We usually have soup, salad, potatoes and some meat for lunch. What does your family have for breakfast/lunch/dinner? In the UK children start school at the age of 5, but in my country they start school at the age of 7. The Queen of England lives in Buckingham Palace. Where does the American President live? He lives in the White House. The Present Continuous Tense за изражавање тренутних радњи. The Present Simple Tense за описивање уобичајених радњи. Модални глагол can за изражавање способности. Питања са What/Where/When/How many... Употреба/изостављање чланова и у изразима at the moment, at the weekend/at weekends, go/walk to school, start/finish school, have fun, by bus/car/bike и сл. (Интер)културни садржаји: Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; обичаји и начин живљења људи у земљамаенглеског говорног подручја.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	This is our first day at school. Tuesday is the second day of the week. November is the eleventh month of the year. We live in the twenty-first century. Z is the twenty-sixth letter of the English alphabet.

	How many subjects have you got at school? We've got nine subjects. What about you? How many teeth have you got? I've got 24 teeth, and you? How tall are you? I'm 1 metre 50 cm tall. How old is your little brother? He's 2 and a half years old. Can I have 2 kilos of strawberries/a litre of yoghurt, please? Excuse me, how much are these bread rolls? They are 50 pence/cents/dinars each. How much is this dictionary? It's 15 pounds/euros. Правилна множина именица: subject-subjects, dinar-dinars... Неправилна множина основних именица: tooth-teeth... Множина основних именица које се завршавају на -y, -o, f/fe: strawberry- strawberries, kilo-kilos, tomato-tomatoes... Питања са How much/many/old/tall... Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. Употреба одређеног члана са редним бројевима. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења за стране језике у првом циклусу основног образовања и васпитања усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исхо- дима учења, односно активностима које ученик успешно реализу-је користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму наставе и учења посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих ак- тивности и начина рада. У фази планирања наставе и учења ве- ома је важно узети у обзир да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета. Садржајима у уџбенику приступа се селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане и невербалне), формално и садржински централну пози- цију програма наставе и учења заузимају управо комуникативне функције. На основу комуникативних функција дефинисане су језичке активности помоћу којих се оне могу остварити, а које, од четвртог разреда, укључују усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста, интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери језичких садржаја, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ постепено води наставника од исхода и комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– са циљем да се унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива на социјалној интеракцији у учионици и ван ње, и спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом и без детаљних граматичких објашњења, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање програма као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– наставни материјали представљају један од извора активности и треба да буду праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (планирање, запажање, анализа, вредновање, закључива- ње итд.);

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на нижем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуализацију као средство семантизације.

Технике/активности

Током часа препоручује се динамично смењивање техника/ активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити инфор- мације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације, увођење нове језичке грађе или пак утврђивање).

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годи- шњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „проблем-ситуација" у разреду, тј. договори и ми- ни-пројекти.

„Превођење" исказа у гест и геста у исказ.

Заједничко прављење илустрованих материјала (планирање различитих активности, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

На избор стратегија за унапређивање и увежбавање језичких вештина у настави страног језика у четвртом разреду основне школе утичу, пре свега, психолошки и когнитивни фактори, карактеристични за наведени узрасни период. У првом и другом разреду учење страног језика било је аудио-вербалног карактера, засновано на имитацији и репродукцији онога што ученици чују од наставника (или са аудио записа). Од четвртог разреда се уводе активности које омогућавају веће когнитивно укључивање ученика. Ученик на овом узрасту страни језик користи у комуникацији и у ситуацијама које су блиске његовим интересовањима, показујући креативност, оригиналност у одговорима, активан однос према наставним садржајима. Одабиром одговарајућих стратегија за унапређивање и увежбавање језичких вештина осигурава се континуитет у развијању вишејезичности и достизању виших нивоа језичке компетенције релевантних и неопходних за даље школова- ње, живот и рад.

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких активности у комуникативним ситуацијама, важно је да се оне у настави страних језика континуирано и истовремено увежбавају. Настава страног језика у четвртом разреду основне школе подра- зумева индуктивно усвајање граматичких и лексичких садржаја, како у усменом, тако и у писаном контексту. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем учења страног језика.

Ученици су већ навикли да сва упутства у настави која се че- сто понављају буду на страном језику. Сложенија упутства, наро- чито она за која наставник процени да су тежа за разумевање, могу се у почетку давати паралелно на страном и на матерњем језику. Принцип очигледности треба да буде широко заступљен на овом узрасту. За

најважније комуникативне садржаје препоручује се учестало понављање ради лакшег и бржег меморисања и стицања поуздања за самостално коришћење језика. У том смислу, пожељ- не су вежбе говорне продукције с варијацијама модела у којима се мењају и комбинују лексички и граматички садржаји уз постепено усложњавање. Подстицање интеракције с другим ученицима реализује се као вид медијације и укључује давање једноставнијих упутстава на страном језику (нпр. питај друга или другарицу; одговори на питања друга/другарице).

Ученици се оспособљавају за комуникативне функције наведене у програму за дати ниво учења, при чему предложени језички садржаји служе као препорука и могу бити замењени сличним садржајима или проширивани у складу са расположивим наставним материјалом, као и потребама и интересовањима ученика.

Неопходно је приликом пажљивог планирања наставе увек имати у виду узраст ученика и њихове индивидуалне карактеристике. Неки ученици су интровертни, неки екстровертни, уче различитом брзином и на различите начине – свим чулима, имају различите потребе и интересовања. Упутно је да час почне неком кратком игром загревања која би позитивно утицала на развијање способности пажње, концентрације и памћења, као и да се активности смењују одговарајућим логичним редоследом и да трају од пет до 15 минута.

ПРЕЗЕНТОВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ САДРЖАЈА

С обзиром на различите стилове учења, разноврсност актив- ности кључна је реч за презентовање нове лексичке грађе. Важно је да уважавамо предзнања ученика, јер нам она могу бити добра основа за рад и лакше разумевање теме.

Визуелна наставна средства идеална су за увођење и уве- жбавање вокабулара.

Пантомима (као врста драмских техника), као и метода потпуног физичког одговора, веома су омиљене и ефикасне, не само на овом узрасту већ и касније. Нарочито су погодне за ученике кинестетичког стила учења (превођење изговорене речи у покрет и обрнуто). Ове технике су погодне за увођење и увежбавање свих врста речи.

Одговарајући контекст (приче у сликама, песме, игре и сл.) битна је претпоставка успешног усвајања вокабулара, као и језик- а уопште. Усвајање лексике биће утолико ефикасније уколико се остварује у јасном ситуационом контексту. Треба водити рачуна о примереном лексичком минимуму током једног школског часа.

Дијалошки модели веома су ефикасни за развијање говора. Овладавање дијалогом се почиње од једноставније упитно-одго- ворне форме. Добро организован дијалог представља снажан подстицај за учење и напредовање, нарочито ако се има у виду да се учење страног језика одвија изван аутентичне говорне средине. Наравно, потребно је обезбедити одговарајући контекст, симулирати ситуацију која би одговарала аутентичној говорној средини, и која ће и стидљивијим ученицима омогућити да се охрабре и про- говоре. Дидактичке игре попут „У продавници”, „У библиотеци” и сл.

представљају стимулативно средство за извођење динамичких, језичких и комуникативних вежби.

Пројектне активности повећавају мотивацију јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају за- датак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају" његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:

– ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);

– ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;

– сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе" те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;

– одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, ауди- тивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;

– подижу мотивацију и самопоуздање;

– оријентисане су на ученика – наставник има мање доми- нантну улогу;

– развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

Код увежбавања читања на овом узрасту препоручује се гласно читање текстуалних врста дијалошког карактера које је блиско говору и представља ефикасно средство за развијање опште језич- ке компетенције. Наративне текстуалне врсте захтевају читање у себи, чији је циљ издвајање информација из прочитаног текста. У циљу развоја разумевања прочитаног текста могу се применити и различите стратегије и технике усвајање и проширивање лексике коришћењем конвенционалних и електронских дидактичких средстава.

Писање је тесно повезано са говором. За увежбавање писа- ња могу се користити различите фонетско-ортографске игре (нпр. на задато слово ученици пишу што више речи); ортографске игре (нпр.: исписивање речи са изостављеним самогласницима/сугласницима, где ученици имају задатак да попуне празна места и

правилно напишу задате речи; наставник изговори једну реч, а учени- ци добијају задатак да напишу што више речи које почињу сваким словом речи коју је изговорио наставник); игре за развој писања (Погоди реч! – ученицима се даје текст на познату тему у коме не- достају неке речи, а њихов задатак је да се досете које речи треба уметнути, при чему се уписивање може обављати и појединачно и групно).

Социокултурна компетенција, као скуп знања о свету уопште, сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији се језик учи у учењу страног језика је веома значајна јер су та знања потребна за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између средина, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање то- леранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника дру- гих култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Граматички садржаји се на овом узрасном нивоу не обрађују експлицитно. Граматичке појаве треба посматрати са функ- ционалног аспекта (примењујући елементе граматике који су неопходни за успешно остваривање комуникативне функције). У процесу наставе страног језика треба тежити томе да се граматика усваја путем језичких активности слушања и говора, према јасно утврђеним циљевима, исходима и стандардима наставе страних језика.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуника- тивне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења.

За ученике који у редовној настави теже савладавају делове програма, организује се допунска настава. Наставник треба благовремено да уочи све недостатке у знању ученика и предузме мере допунског објашњавања, кориговања грешака и увежбава- ња како би сви ученици постигли задовољавајући успех и остварили програмом дефинисане резултате учења.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају и наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалу- ација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом про- цеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

2.8. ДИГИТАЛНИ СВЕТ

Циљ наставе и учења предмета Дигитални свет јесте развијање дигиталне компетенције ученика неопходне за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развијање основа алгоритамског начина размишљања.

БРОЈ ЧАСОВА: 36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– промени величину и боју текста, подебља га, искоси и подвуче у програму за обраду текста; – исече, копира и налепи исечени/копирани текст на одговарајуће место у програму за обраду текста; – уметне слику у текст, дода јој оквир и позиционира је на жељени начин у односу на текст у програму за обраду текста; – активно учествује у наставном пројекту чији продукт представља граматички коректан текстуални документ намењен познатој публици који садржи слике са текстуалним објашњењима и информације које су пронађене на интернету; – активно учествује у наставном пројекту којим се промовише безбедно и одговорно понашање приликом коришћења интернета; – сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности из свог задужења; – утврди шта је резултат извршавања датог једноставног алгоритма који садржи понављање и гранање; – уочи и исправи грешку у једноставном алгоритму који садржи понављање и гранање;	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО	Селектовање и основно форматирање текста (величина и боја слова, подебљавање, искошавање и подвлачење текста). Селектовање, копирање/исецање и лепљење текста. Уметање слике у текст, додавање оквира, позиционирање слике у односу на текст. Креирање и уређивање текстова за познату публику. Пројектни задатак који подразумева: – претраживање интернета (пробрани елементи напредне претраге); – израду или прилагођавање графике у складу са темом; – креирање текстуалног документа који садржи слике.
	БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА	Припрема и организација школског догађаја за ученике млађих разреда којим се промовише безбедно и одговорно понашање приликом коришћења интернета.

– креира програм у визуелном програмском језику на основу датог једноставног алгоритма који садржи понављање и гранање; – примени блокове аритметичких оператора при креирању програма у визуелном програмском језику; – предвиди садржај промењиве на основу интеракције корисника са програмом (нпр. блок *Пиӣај и чекај* и блок *Одīовор*) у датом једноставном програму; – креира програм у коме остварује интеракцију са корисником, користећи промењиве, уз помоћ наставника.	АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Промењиве. Израда програма који садрже гранање, понављање и промењив

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Дигитални свет намењен је развијању дигиталне компетенције код ученика четвртог разреда основне школе. Програм наставе и учења за четврти разред оријентисан је на процес учења и остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет Дигитални свет. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика, који су груписани у три наставне теме: Дигитално друштво, Безбедно коришћење дигиталних уређаја и Алгоритамски начин размишљања.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности.

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наведене исходе потребно је остварити са различитим нивоима расположивости дигиталних уређаја намењених за коришћење од стране ученика. Наставник треба да реализује наставу у кабинету за информатику и омогући ученицима да користе рачунаре на начин који директно доприноси остваривању дефинисаних исхода учења. Препорука је да два ученика користе један рачунар како би се развило вршњачко учење, делила одговорност и развијао тимски рад. Вероватно је да ученици имају искуства са коришћењем дигиталних уређаја. Од изузетног је значаја да та искуства наставник увиди и уважи. Ученици могу бити вешти корисници технологије, али то не значи да су и компетентни у овој области. У том смислу, наставник има слободу да наставу организује у складу са техничким могућностима, предзнањима и потребама својих ученика.

Током реализације наставе, рад наставника мора бити континуирано усмерен ка смањивању дигиталног јаза. Важно је да наставници помогну ученицима који немају могућност приступа технологији од куће тако што ће их, у кабинету за информатику, повезати са ученицима који су дигитално спретни и радити на поспешивању вршњачког учења. Обавезивање ученика да користе наставне материјала за које им је потребан приступ интернету од куће неправедно је према онима који га немају. За такве ученике наставник мора да обезбеди алтернативу – могућност приступа школским дигиталним уређајима, пре или после наставе.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на процес учења и достизање исхода учења вреднују се процес и продукти учења. Устаљене методе процене постигнућа ученика, које наставници примењују у другим обавезним предметима и изборним програмима, могуће је примењивати и у настави овог предмета. Ипак, изазови попут чињенице да процена постигнућа заснована само на резултатима практичних задатака које ученици раде није довољан показатељ онога што они знају и умеју, или да је, при сарадничком раду, врло тешко идентификовати допринос сваког појединца, доводи до потребе за издвајањем неколико техника које се посебно препоручују за примену у оквиру предмета Дигитални свет (превасходно зато што у највећој мери корелирају са његовом природом):

– самопроцена: неговање праксе исказивања рефлексивних коментара током представљања онога што су урадили прилика је за развој самоувида и саморегулације у учењу и основа за процену властитог постигнућа ученика;

– вршњачка процена: ова врста процене постигнућа ученика природно се надовезује на процес самопроцене – ученици раде у пару или групи на истом задатку и имају могућност да, делећи одговорност, стварају и исправљају решења, те пружају конструктивне повратне информације. (Ова метода широко је распрострањена у ИТ индустрији од стране професионалних програмера (програмирање у пару) и лако ју је превести у учионицу);

– отворена питања: знање ученика о концептима који су обухваћени програмом неће увек бити лако уочљиво. Постављање отворених питања један је од начина на који наставник може да процени постигнућа својих ученика, али и да допринесе продубљивању њиховог разумевања конкретног концепта.

– Већ знам – Желим да научим – Научио/ла сам: коришћење рубрика за идентификацију онога што већ знају, шта желе да науче и, накнадно, онога што су научили, корисна је техника коју ученици могу да користе за подршку самосталном учењу, а наставник за процену њихових постигнућа.

Примењујући предложене методе процене постигнућа ученика наставник креира и конзистентно гради персонализовано и подстицајно образовно окружење. Он прати постигнућа ученика из улоге активног посматрача и ментора. Избегнута је формална ситуација процењивања (наставник не прозива и не пропитује ученике), чиме је ниво стреса ученика битно смањен (потенцијално и елиминисан). Јачање самопоуздања ученика и саморегулације у учењу посебна је добробит која произилази из наведеног.

3. ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

3.1. ВЕРСКА НАУКА – ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС

Годишњи фонд часова: 36

Недељни фонд часова: 1

ТЕМА (наставне јединице)	ЦИЉ	ИСХОДИ По завршетку теме ученик ће:	ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ПО ТЕМАМА	НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I – УВОД 1. Дружимо са Богом и светима – уводни час	упознавање ученика са садржајима и начином рада ученик ће бити мотивисан да похађа часове верске наставе	*Когнитивни аспект*: стећи основне информације о темама које ће се обрађивати у настави Православног катихизиса током четвртог разреда уочити какво је његово предзнање из градива обрађеног у претходном разреду школовања *Афективни аспект*: желети да активно учествује на часовима верске наставе	Упознавање са садржајем програма и начином рада	Катихизација као литургијска делатност-заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада.
II – ЦРКВА ЈЕ НАШ ИЗБОР Заједница је основ живота Црква је наш избор Црква је заједница са Светом Тројицом	Пружити ученицима неопходно знање да постојање света има свој циљ –да постане Црква; Развијање свести ученика да је све	*Когнитивни аспект:* уочити важност постојања заједнице уочити разлику између Цркве и сваке друге заједнице; уочити да је Црква слободна заједница у којој	Прича“Недостајати “(за заједницу као основ живота) Т. Телехтон Песма Св. Владике Николаја „Заједничарење са небом “ Одабрани одељци из	

Црква је циљ стварања света	створено да постоји у заједници са Богом; Указати ученицима на значење речи Црква;	учествују само они који то желе; знати да се они који су у заједници са Христом називају хришћани и да је Црква њихова заједница; знати да се заједница Бога, људи и природе зове Црква;	књиге „Из Ја-града у Ти- град“	
Свет изван заједнице са Богом Свет у заједници са Богом	Развијање свести ученика да смо у Цркви позвани на живот у заједници.	уочити да изван Цркве свет не може постојати вечно. *Афективни аспект:* бити подстакнут да активно учествује у животу Цркве бити подстакнут да препознаје живот као дар Божји; бити подстакнут да препознаје Живот Вечни као Божји дар.	Одломак из песме“Зимска идила“ Војислава Илића“	Врсте наставе Настава се реализује кроз следеће облике наставе: теоријска настава (32 часова) практична настава (2часа) Место реализације наставе Теоријска настава се реализује у учионици;

III – ХРИСТОС НАС СВЕ ЗОВЕ Христос позива Апостоле Вера основ заједнице Апостоли позивају свет Човек само срцем јасно види Христос нас зове Божић	Омогућити ученицима да уоче да Христос зове све људе у заједницу са Њим; Указати ученицима на значај вере за остварење заједнице са Богом; Омогућити ученицима да се упознају са новозаветним сведочанством о Христу и Апостолима.	*Когнитивни аспект:* уочити да нас Христос позива у лични однос - заједницу љубави; увидети да су апостоли људи који су слични нама; уочити да је вера основ заједнице са Богом; увидети да су Апостоли позивали људе у заједницу љубави са Христом; разумети значај Христовог оваплоћења (рађања); Усвојити текст и мелодију песме „Звезда се засја“ *Афективни аспект:* бити подстакнут да доживети Христа као Личност која нам иде у сусрет.	Прилагођена и препричана новозаветна прича о Христовом позиву Апостола Новозаветна прича о ап. Петру када тоне О делима Апостола «Мали принц», А. С. Егзипери - одломци Песма «Звезда се засја»	Практична настава се реализује у цркви – учешћем у литургијском сабрању; Дидактичко методичка упутства за реализацију наставе Уводне часове требало би осмислити тако да допринесу међусобном упознавању ученика, упознавању ученика с циљевима, исходима, наставним садржајима, али и тако да наставник стекне почетни увид у то каквим предзнањима и ставовима из подручја Православног катихизиса, група располаже. Реализација програма требало би да се одвија у складу с

IV – ДИВАН ЈЕ БОГ У СВЕТИМА СВОЈИМА 14. Светитељи -	Омогућити ученицима да уоче да су светитељи наши путеводитељи ка Царству Божјем;	*Когнитивни аспект:* поступно изграђивати свест о томе ко су светитељи; увидети да су сви позвани да буду светиетљи; уочити важност светитеља као	Прилагођена и препричана нека житија светих Приче из живота Светога Саве	принципима савремене активне наставе, која својом динамиком подстиче ученике на истраживачки и проблемски приступ садржајима тема. У току реализације стављати нагласак више на доживљајно и формативно, а мање на сазнајно
сведоци љубави Божје 15. Свети Сава - путеводитељ у живот вечни 16. Успињање ка Христу (опис н.ј – прича о Закхеју) 17. Свети Симеон Богопримац - сусрет са Христом 18. Литургијско путовање заједнице свих светих	Омогућити ученицима да уоче значај жеље за остваривање заједнице са Богом; Указати ученицима да је Литургија заједница свих светих са Богом.	наших узора за остваривање личног јединства са Богом; знати какву важност Савине речи и дела имају за нас данас; уочити да је за остваривање јединства са Богом потребна искрена жеља; знати да је Литургија начин на који сви остварујемо заједницу са Богом; препознати да у нашу заједницу са Богом уводимо	Приповест о Светом Сави, његовим делима и духовним подвизима . Указати на неке од најважнијих поука из књига које је Свети Сава написао (Житије Св. Симеона, Законоправило, Хиландарски типик, Студенички типик,) Одломак из књиге Михајла Пупина „ Са пашњака до научењака“ (одломак у коме се говори о нашој	и информативно. Квалитет наставе се постиже када се наставни садржаји реализују у складу са савременим педагошким захтевима у погледу употребе разноврсних метода, облика рада и наставних средстава. Имаући у виду захтеве наставног програма и могућности транспоновања наставног садржаја у педагошко дидактичка

		све оне (и све оно) што волимо. *Афективни аспект:* бити подстакнут да следује светитељима Божјим и да буде добар човек; бити подстакнут да препознаје љубав као највећу врлину.	вери и Светоме Сави) Прича о Закхеју – препричана и прилагођена Празник Сретење Господње Св. Владика Николај одломак из „Небеске Литургије“	решења, наставник би требало да води рачуна и о психолошким чиниоцима извођења наставе – узрасту ученика, нивоу психофизичког развоја, интересовањима, склоностима, способностима и мотивацији ученика. У остваривању савремене наставе наставе наставник је извор знања, креатор,
V – ЗНАЧАЈ ВРЛИНСКОГ ЖИВОТА На путу светости Усавршавању нема краја Пут ка вечности	Омогућити ученицима да схвате грех као промашај циља; Пружити ученицима могућност да разумеју да је самољубље извор греха; Омогућити ученицима да уоче шта су врлине; Указати ученицима да	*Когнитивни аспект:* увидети да се грех јавља као последица одсуства истинске љубави; уочити да је грех наш погрешан избор; увидети шта је самољубље и по чему се оно разликује од љубави;	Грех као промашај циља Последице пада у грех Обрада одабраних поглавља из књиге «Из Ти-града у Небески град» Поуке светих: Григорије С. Петров ; Васкршња прича дарови доброг мудраца Христу	организатор и координатор ученичких активности у наставном процесу. Настава је успешно реализована ако је ученик спреман да Цркву схвати као простор за остваривање своје личности кроз заједничарење са ближњима и Тројичним Богом који постаје извор

		увидети да без врлина нема љубави;		и пуноћа његовог живота.

Хришћанске врлине Врлинослов – свети нас уче	врлине представљају прихватање Божје воље; Пружити ученицима могућност да примете да они управљају својом вољом и праве личне изборе .	уочити да је само врлинама могуће остварити однос љубави са Богом и људима; упознати најважније хришћанске врлине; увидети да врлине нису човеку дате, већ да се за њих треба трудити; увидети да се и врлине усавршавају. *Афекшивни асйекш:* бити подстакнут да следује светитељима Божјим; бити подстакнут да се труди да у себи развија хришћанске врлине.	Спаситељу „Четврти мудрац“; Свети Спиридон (прича о смирењу); Свети Василије Острошки - (прича „Свечев лијек“); Поуке владике Николаја Св. Јустин Ћелијски („Срна у изгубљеном рају“ одломак из казивања белих срна)	Евалуација наставе Евалуацију наставе (процењивање успешности реализације наставе и остварености задатака и исхода наставе) наставник ће остварити на два начина: процењивањем реакције ученика или прикупљањем коментара ученика путем анкетних евалуационих листића; провером знања које ученици усвајају на часу и испитаивањем ставова;

VI - СА НАМА ЈЕ БОГ Васкрсење и Педесетница Црква је икона Царства Божијег Црквена уметност - одсјај Царства Божијег	Пружити ученицима могућност да разумеју да је Црква икона Царства Божијег и да смо са Богом у најприснијој заједници на Светој Литургији; Омогућити ученицима да уоче разлику између иконе и неке друге уметничке слике или фотографије; Омогућити ученицима да изграде свест о томе да иконе сведоче будуће Царство Божије у садашњем веку; Установити обим и квалитет знања стечених у току школске године из Православног катихизиса.	*Когнитивни аспект:* уочити да служењем Литургије постајемо учесници Царства Божијег и сједињујемо се са Богом; упознати садржај молитве «Царе небески»; увидети да сам изглед православног храма изображава јединство Неба и земље. *Афективни аспект:* код ученика ће се развијати жеља за очувањем природе; бити подстакнут да уреди школски простор најуспешнијим радовима; бити подстакнут да и наредне године похађа часове Православног катихизиса; уочити у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса	Педесетница – рођендан Цркве; Молитва Царе небески; Кроз одломке из јеванђелских текстова, допуњене фотографијама фресака, приказати домострој спасења.	Оцењивање Непосредно описно оцењивање ученика може се вршити кроз: усмено испитивање; писмено испитивање; посматрање понашања ученика; Оквирни број часова по темама Увод – 1 Црква је наш избор – 7 Христос нас све зове – 7 Диван је Бог у светима својима – 7 Значај врлинског живота – 7 Са нама је Бог - 4 Евалуација – 1+2

		четвртог разреда основне школе.		

КОРЕЛАЦИЈА С ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА / МОДУЛИМА:

1. Српски језик и књижевност
2. Математика
3. Познавање природе и друштва
4. Музичка култура
5. Ликовна култура
6. Грађанско васпитање

3.2. ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

Циљ учења програма грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима иправима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.

ГОДИШЊИ ФОНД ЧАСОВА: 36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ

<table>
<tr>
<td rowspan="2">По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:

разликује примере одговорног и неодговорног понашања људи према животној средини;

се понаша у свакодневним ситуацијама на начин који уважава животну средину и рационалну потрошњу ресурса;

образложи важност информисања о стању животне средине иначинима њене заштите;

аргументује добити од заједничког живота људи припадника различитих култура;

наведе елементе традиције и културе свог народа и покаже интересовање и поштовање за друге културе и традиције;

образложи значај подршке избеглицама и мигрантима да у новој средини сачувају свој језик, традицију, културу;

наведе примере из свакодневног живота којима се илуструје сусретање различитих култура;

дискутује о томе како непознавање других култура утиче нанастанак стереотипа, предрасуда и дискриминације;</td>
<td>ЉУДСКА ПРАВА

Ја и други на планети Земљи</td>
<td>Планета Земља припада свима који на њој живе

Узајамни утицај природе и човека.

Потребе појединца и опште добро – задовољавање људских потреба без угрожавања будућих генерација.

Одговоран однос према свету у коме живимо – Мисли глобално делуј локално.

Право на здраву животну средину

Трећа генерација људских права.

Вредности на којима почива

– право на живот у здравој животној средини; право на одржив економски развој; право на рационално коришћење природних и енергетских ресурса; право на спречавање свих облика загађивања животне средине; право на доступност информација о стању животне средине</td>
</tr>
<tr>
<td></td>
<td>Култура и традиција

Материјално и нематеријално наслеђе једне заједнице настало подутицајем свих народа који су ту живели и сада живе.

Културни идентитет</td>
</tr>
</table>

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за четврти разред организован је, као и програми за претходна три, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађан- ски активизам), али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне и доприносе достизању исхода и развоју међупредметних компетенција.

Програми Грађанског васпитања у првом циклусу основног образовања и васпитања, по свом циљу и концепцији, најближи су програмима обавезног предмета Свет око нас, односно Природа и друштво. Како ученици расту повећавају се и њихове когнитивне, емотивне и социјалне способности да упознају појаве у свету који их окружује. Зато се у првом разреду, као и у наведеном обавезном предмету, проучавају појаве из најближег окружења (породица, одељење), затим у другом разреду то су појаве из школског окру- жења, у трећем разреду из шире заједнице, а у четвртом појаве које се односе на цео свет и планету Земљу. Окосницу програма за четврти разред чине вредности, права, одговорност, различитост, равноправност.

Елементи екологије и одрживог развоја уграђени су у програм четвртог разреда кроз области Људска права и Грађански активизам, у складу са идејом Мисли глобално, делуј локално. Ученици се усмеравају на личну одговорност и активизам у сопственој заједници, уз развој свести да су у питању феномени који су глобалне природе. У раду са ученицима потребно је уважити њихова знања и искуства која већ имају из ове области, из школе и ван ње, а затим их подстицати да о квалитету животне среди- не, сада и у будућности, размишљају са становишта права и одговорности. Вредности на којима почива право на здраву животну средину, како је то дато у садржају, треба ученицима приближити преко примера који су им блиски. Ученици треба да разумеју да угрожавање животне средине не познаје државне границе, не пра- ви разлику међу људима различите расе, вере, пола, образовања и нема временско ограничење. Сваку штету животној средини коју људи данас направе осетиће и генерације које долазе. Иако су у питању ученици узраста од десет или једанаест година, имајући у виду садржаје и активности из програма претходних разреда, они могу својим речима образложити важност информисања грађана о стању животне средине (глобалне и локалне), као и да се, примерено својим могућностима, ангажују у акцијама које имају за циљ побољшање животне средине.

У оквиру области Демократско друштво ученици ће се бавити појмовима култура, традиција, мултикултуралност и ин- теркултуралност, који као и екологија, имају глобалну димензију. Иако постоје бројне дефиниције појма култура, за потребе овог програма довољно је да ученици схвате да се он односи на целокупно материјално и нематеријално наслеђе једне заједни- це. Поред културе народа који је већински у једној заједници, она обухвата и културне утицаје других народа који су ту живели или сада живе. Културу и традицију чине језик, књижевност, музика, фолклор, празници и

бројни обичаји из свакодневног живота, што је ученицима већ познато на основу искуства стеченог на часови- ма различитих предмета и кроз ваннаставне активности. Културу треба довести у везу и са питањем идентитета, такође коришће- њем различитих примера, као што је рађено у оквиру програма за први разред (лични идентитет) и програма за други разред (груп- ни идентитет). Културни идентитет је осећај припадности групи која има своју посебну културу. Ученици четвртог разреда на осно- ву свог школског и ваншколског знања сасвим добро могу навести карактеристике културе којој припадају, али их треба подстицати да препознају и карактеристике оних култура којима не припадају а постоје у њиховој заједници. Интеркултуралност подразумева отвореност заједнице за све њене грађане, без обзира којој култури припадају и међусобну размену у којој сви добијају, а не губе свој културни идентитет. Подразумева се да ученици не треба да користе изразе мултикултуралност и интеркултуралност, али је потребно да их на примерима разликују (живот једни поред других од живота једних са другима) и предност дају размени међу културама. Иако ученици још увек немају развијену пуну перспективу прошлости људске цивилизације, ипак могу да процене како би свет изгледао да се културе нису сусретале и прожимале.

Ученици у четвртом разреду и сами могу да препознају утицај других кул- тура, најчешће преко музике и хране. Исходи наведени у програму имају за циљ да афирмишу интеркултуралност и давање подршке избеглицама и мигрантима да се уклопе у нову средину, уз очува- ње сопствене културе и традиције. Уколико ученици живе у среди- ни где има више културних заједница или миграната из различитих земаља, могу се организовати часови међусобног упознавања преко представљања обичаја и различитих продуката културе.

Трећа област овог програма има за циљ да приближи ученицима још један глобални процес који се огледа у подстицању културе прекомерне потрошње у развијеним земљама, иако у свету још увек постоје људи који немају основне услове за живот (пија- ћа вода, довољно хране). Ова област се лако повезује са садржајем и активностима из програма Грађанског васпитања за трећи разред који се односе на солидарност. Уколико се програм остварује у групи која је хетерогена по томе колике су могућности ученика у потрошњи (што је и најчешћи случај), треба бити посебно пажљив у избору активности и примера, како се неки ученици не би осећа- ли непријатно. Постоје бројни начини на које се могу представити основне карактеристике прекомерне потрошње и њена веза са повећањем загађења животне средине. Рад на овим садржајима погодан је за јачање медијске писмености ученика и њихово оспосо- бљавање да критички разматрају различите рекламне поруке које подстичу прекомерну потрошњу (често на кесицама играчака произвођач наводи сакупи све, направи колекцију и сл.), или на који начин се деца у њима приказују (какву функцију имају). Ученици могу, на пример, једноставном анализом реклама намењених децињихових година да утврде који производи се препоручују и на који начин (чипс, чоколада, газирано пиће...). Активност се може спровести у форми рада у

паровима или малим групама, након чега ће ученици представити резултате своје анализе и дискутовати.

Листа права која се проучава у оквиру Грађанског васпитања у првом циклусу основног образовања и васпитања заокружује се са још једним правом последње генерације. У питању су права потрошача, која су значајна у савременом свету у којем се, ради профита, потрошачи могу, на различите начине, довести у заблуду или бити преварени. Од ученика се очекује да критички разматрају не само питања прекомерне потрошње, већ и питања квалитета робе или услуга које добијају за свој новац. У узрасту од 10 или 11 година деца све чешће имају џепарац и налазе се у улози самосталних потрошача. Зато је важно да граде одговоран однос према куповини, у смислу: да читају декларацију (састав, рок трајања, начин употребе), да постављају релевантна питања продавцу, да, на пример, при куповини нових батерија, старе батерије одложе на адекватно место, да процењују однос цене и квалитета робе и сл. Ученике треба елементарно упознати са тим да постоји закон који регулише права потрошача, да постоје институције које интервенишу када су права потрошача угрожена, као и да постоје удружења која обављају различите активности у овој области, као што је, на пример, спровођење истраживања о разликама у цени дечи- је гардеробе у различитим земљама, или обавештавање грађана о правима и одговорностима потрошача, обавештавање о актуелно- стима на тржишту... У раду на овим садржајима могу се користити примери из медија, лична искуства ученика (њихових родитеља), уколико ученици желе да их поделе са групом, као и различите технике рада: од презентације, студије случаја, до играња улога.

Четврта област, као и у претходним програмима, тиче се грађанског активизма и то у области екологије. Од ученика се очекује да планирају и спроведу малу еколошку акцију користећи искуства која су стекли у акцијама из претходна три разреда. Наставник треба да буде помоћ и подршка ученицима да што самосталније прођу кроз неопходне кораке у акцији. Може се направити веза са акцијама које спроводе друге групе, како у оквиру овог из- борног програма, тако и у оквиру обавезног предмета Природа и друштво, који има комплементаран концепт и садржаје. Ова актив- ност, такође, може бити део пројектне наставе, која је и уведена у образовни систем како би допринела когнитивном, афективном и социјалном развоју ученика и развоју међупредметних компетенција. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко за њу и активности у оквиру Грађанског васпитања јесте то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам самих резултата. Пројектна настава од ученика захтева самостално проналажење информација, способност решавања проблема, рад у групи, кри- тичко мишљење, доношење одлука, аргументовање, преузимање одговорности, поштовање рокова, планирање, самовредновање, што су све захтеви и програма Грађанског васпитања, посебно у области Грађански активизам. Пројектна настава подразумева унапређивање компетенције ученика да користе савремене техно- логије у образовне

сврхе на одговоран и безбедан начин, што се уклапа са очекиваним исходима програма Грађанског васпитања за други разред (безбедност у коришћењу интернета), а који треба и даље неговати. Важно је и то да ученици све време документују свој рад како би унапредили компетенције за вредновање тока и исхода акције, као и за писање различитих извештаја или припре- му презентација, изложби и сл.

Садржаје у све три тематске целине наставник може да допу- њује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада, али увек имајући у виду исходе које треба достићи. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика, да буду мерљиви и проверљиви, тј. да наставник, пратећи активности ученика, може лако да утврди да ли их они достижу и у којој мери. Најчешће су на нивоу примене, што значи да се знање и разумевање подразуме- вају, јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развијаконативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понаша- њу. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета и развоја међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Достизање једног исхода доприноси достизању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског перио- да, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима за више разреда.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом избора активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да се свака од њих може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, сарадњу, поштовање правила, доношење одлука. То значи, да за такве исходе нису по- требни посебни садржаји, активности и часови. Њихово достиза- ње одвија се постепено, спонтано и то не само кроз избор садржа- ја већ и кроз избор одговарајућих начина рада.

Достизање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини ис- траживања, једноставне акције, као и да сами осмисле неке друге активности. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности), као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење гото- вих знања, туђих увида или готових предлога. Добро је да постоји игровни контекст који помаже ученицима

да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутра- шњих искустава и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовање.

Грађанско васпитање је део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Овај програм има природну везу са предметима Српски језик, Природа и друштво, Ликовна култура и Музичка култура.

У овом програму продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте: постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користи у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при инте- грацији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напре- довања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на при- мер, на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе. За остваривање програма и дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем и начи- ном на који организује рад у групи доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима. Он је тај који даје повратну инфор- мацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи, подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе, што је озбиљан захтев за ученике четвртог разреда, који су још у извесној мери (мада мање него пре) фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се достигну жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло, уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Његова улога је и да обезбеди наставна средства или упућује ученике како да их сами пронађу.

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са Правилником о оцењивању у основној школи. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредовање и то не само у достизању исхода из овог програма, већ и у разво- ју неколико међупредметних компетенција, посебно компетенције за одговорно учешће у демократском друштву. Како је највећи број активности ученика, у оквиру часова овог изборног програ- ма, организован кроз групни рад, то значи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују

чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активно- сти ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима, јер се и из неуспелих акција може много научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе.

Како је у питању крај првог циклуса основног образовања и васпитања и известан број ученика ће у наставку школовања изабрати верску наставу, било би добро да се изврши неки вид рекапитулације о томе шта се све дешавало током четири разреда, са посебним осврtом на активности у оквиру области где су ученици спроводили акцију. Тај осврт наставник може осмислити на различите начине (спонтани разговор, писање састава, квиз, прављење изложбе на основу сачуваних продуката...), али са истим циљем, да ученици постану свесни знања која су стекли, ставова и вешти- на које су развили, а који су значајни за одговоран живот у демо- кратски уређеној заједници. Осврт би требало да садржи проце- њивање следећих елемената компетенције за одговорно учешће у демократском друштву (знања, ставови, вештине): каква је била сарадња у групним активностима, колико смо били отворени за различитости, колико знамо о људским правима и проблемима не- равноправности, како смо решавали сукобе, колико смо били одговорни за сопствене поступке, колико смо критички промишљали, колико смо били толерантни и солидарни, да ли смо препознавали опасности и знали коме да се обратимо за помоћ, да ли смо се по- нашали на начин који не угрожава друге људе и животну средину, да ли смо у дискусији показивали вештину активног слушања, да ли смо износили ставове засноване на аргументима, да ли смо ко- муницирали на конструктиван начин, како смо прикупљали и об- рађивали податке, да ли смо изградили став да треба штитити и поштовати људска права.

4. ДОПУНСКА НАСТАВА

4.1. СРПСКИ ЈЕЗИК

Допунска настава из српског језика	
Разред	Четврти
Циљеви програма	Помоћ ученицима који нису усвојили основна знања

	из програма предмета-српски језик
Намена програма	Утврђивање и допуњавање градива које теже усвајају на редовним часовим
Начин реализације програма	два часа месечно
Носиоци програма	Наставници са ученицима који заостају у праћењу редовних садржаја
Начин вредновања допунске наставе	На редовним часовима

Област/Тема	Садржај програма	Број часова за тему
Језик (граматика и правопис)	-основно описмењавање ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика; поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика; упознавање језичких појава и појмова,	10
Књижевност	Оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова; - поступно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста; - развијање потребе за књигом,способности да се њоме	4

	самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке	
Језичка култура	- развијање смисла и способности за правилно,течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;	4
	УКУПНО	18

4.2. МАТЕМАТИКА

Допунска настава из математике	
Разред	четврти
Циљеви програма	Помоћ ученицима који нису усвојили основна знања из програма предмета математике
Намена програма	Утврђивање и допуњавање градива из математике
Начин реализације програма	два часа месечно
Носиоци програма	Наставници са ученицима који теже прате наставни програм
Начин вредновања допунске наставе	На редовним часовима

Област/Тема	Садржај програма	Број часова за тему
Скуп природних бројева	Савладавање читања и писања природних бројева у декадном бројевном систему; примењују основне рачунске операције и решавају једноставне текстуалне задатке	10
Мере и мерење	Уочавање и препознавање геометријских фигура,као и познавање основних јединица за мерење и њихов међусобни однос	4
Површина	Упознавање са јединицама за површину и њихова примена на једноставним примерима, знају да цртају мреже и праве моделе коцке и квадра	4
	УКУПНО	18

5. ДОДАТНА НАСТАВА

5.1. МАТЕМАТИКА

Разред	Четврти
Циљеви програма	Продубљивање и проширивање садржаја редовне наставе из математике. Мотиви су унутрашњи фактори који покрећу на активност, који је усмеравају и њоме управљају ради остваривања циљева. Интересовања представљају мотиве које треба развијати и одржавати.
Намена програма	Рад са надареним ученицима
Носиоци програма	Наставници са ученицима

Област/Тема	Садржај програма	Број часова за тему
Скуп природних бројева	Примењују својства рачунских операција при трансформисању израза,знају да састављају и израчунавају вредности израза са више операција, знају да решавају сложеније задатке помоћу једначина и дијаграма у скупу природних бројева, успешно решавају логичке и комбинаторне задатке.	18
Мере и мерење	Претварају јединице у мање и веће јединице мере, решавају сложене текстуалне задатке.	9
Површина	Примењују стечена знања кроз решавање текстуалних задатака.	9
	УКУПНО	36

6. ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

6.1. ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

Циљ је подстицање индивидуалних склоности и интересовања, садржајног и квалитетног коришћења слободног времена, ради богаћења друштвеног живота и разоноде, развијања и неговања другарства и пријатељства, дружење са вршњацима кроз заједничко делање, исказивање способности, осамостаљивање, развој неких вештина и друго.

Годишњи фонд часова: 36

ТЕМЕ	САДРЖАЈ	ОПШТЕ И МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ОСТВАРИВАЊА ПЛАНИРАНОГ

ДРУШТВЕНЕ АКТИВНОСТИ	- Дечија недеља (учешће у активностима) - Свети Сава – школска слава (учешће у активностима) - Дан школе (учешће у активностима) - Нова година (радионица) - Ускрс (радионица) - Вршњачке радионице	1. Компетенција за целоживотно учење 2. Комуникација 3. Рад с подацима и информацијама 4. Дигитална компетенција 5. Решавање проблема 6. Сарадња 7. Одговорно учешће у демократском друштву 8. Одговоран однос према здрављу	-добро планирање: циља, ефеката, активности ученика инаставника, начин рада -активностима су обухваћени свиученици и то тако да могу да искажу: ангажованост, самосталност, сарадљивост и иницијативност -примењују се игролике активности којима се
ТЕХНИЧКЕ АКТИВНОСТИ	- Школски простор (уређење) - Честитке за: рођендан, Нова година, Божић, Дан жена, Ускрс (израда) - Одељењски пано (уређење)		
ХУМАНИТАРНЕ АКТИВНОСТИ	- Акција поводом Дечје недеље - Хуманитарна акција (помоћ другу, другарици (прикупљање прибора...) - Сарадња са Црвеним крстом	9. Одговоран однос премаоколини 10. Естетичка компетенција 11. Предузимљивост и оријентација ка предузетништву.	подстичекреативност ученика -користе се школски ресурси -организују се једноставне акције у којима су главни носиоци ученици
СПОРТСКЕ АКТИВНОСТИ	- Одељенска такмичења - Међуодељенска такмичења - Учешће на кросу		
КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ	- Изложбе - Позоришне представе - Биоскопске представе - Приредбе - Музеји		

У току школске године планиране су посете (позоришту, биоскопу, музеју, галерији и библиотеци), обилазак града.

6.2. ЧАС ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИЊЕ

Циљ наставе је развој моралних особина, ставова и уверења ученика, упознавање ученике са школским животом и односима којима уважавају друге. Упућује на естетска осећања, формирање културно-хигијенских и здравствених навика и формирање става о заштити животне средине.

Годишњи фонд часова: 36

ТЕМЕ	САДРЖАЈИ	ОПШТЕ И МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ
БЕЗБЕДНОСТ	Безбедност у саобраћају Ко нам помаже у саобраћају Полицајац је наш пријатељ	1. Компетенција за целоживотно учење 2. Комуникација 3. Рад с подацима и информацијама 4. Дигитална компетенција 5. Решавање проблема 6. Сарадња 7. Одговорно учешће у демократском друштву 8. Одговоран однос према здрављу 9. Одговоран однос према околини 10. Естетичка компетенција
КАКО ДО ДОБРОГ УСПЕХА И ПРИМЕРНОГ ВЛАДАЊА	План рада и одмора у току дана Колико смо задовољни успехом	
ЖИВОТ У ШКОЛИ	Школске обавезе Шта је примерно владање Права и обавезе Односи у одељењуДечија недеља Дан школе Савиндан	
КУЛТУРА ПОНАШАЊА	Бонтон Боравак у фискултурној сали Понашање у школи и ван школе	

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	Учионица Школско двориште Наш град Чувајмо природу	11. Предузимљивост и оријентација ка предузетништву. МЕЂУПРЕДМЕТНО ПОВЕЗИВАЊЕ Природа и друштво – Природа, човек, друштво: Групе људи: становници и народи краја (права иобавезе; обичаји; суживот). Српски језик – Језичка култура: Различите комуникативне ситуације (комуникација са одраслима и са вршњацима; у школи, у продавници, телефонски разговор, поздрављања, честитања и сл.) Математика – Бројеви: Децимални запис броја са једном децималом.
ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊАИ ЗАНЕМАРИВАЊА И ПРОГРАМИ ПРЕВЕНЦИЈЕ	Коме се обраћамо када се над нама врши или смосведоци насиља Насиље, злостављање, занемаривање Нивои насиља Радионице	

НАЧИНИ И ПОСТУПЦИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА ЧАСА ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ:	АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА

-повезивање садржај рада са ситуацијама из свакодневногживота у школи и ван ње -одабир и коришћење одговарајућих метода и техника рада организовање истраживачких активности -оцењивање позитивних страна понашања и рада и како семогу још побољшати -израда паноа организовање радионица -постављање ученика у различите ситуације евалуације и самоевалуације;	започиње и усмерава разговор и дискусију подстиче сарадњу и тимски рад ученика заједно са ученицима вреднује резултатенаставног процеса и учешћа у различим ваннаставним активностима	слушају, износе своје мишљење, заједнички формулишу закључке анализирају свој и рад других дискутују, глуме, истражују планирају акције учествују у самооцењивању и вредновању резултата рада